

ASPEKTY MEZIGENERAČNÍHO SOUŽITÍ A SOLIDARITY V RODINĚ

Bc. Radmila Baierová

Diplomová práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Radmila Baierová**
Osobní číslo: **H138145**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Aspekty mezigeneračního soužití a solidarity
v rodině**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na vývoj rodiny a její funkce;
- na vývoj jedince a rodinného soužití;
- na vztahy mezi generacemi.

Součástí práce bude kvalitativní výzkum zaměřený na zjištění vztahů mezi adolescenty, jedinci v produktivním věku a seniory.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Matoušek, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Slon, 1993.

Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008.

Možný, I. Sociologie rodiny. Praha: Slon, 2002.

Sobotková, I. Psychologie rodiny. Praha: Portál, 2001.

Strašíková, B. V roli rodičů a prarodičů. Praha: Karolinum, 2004.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Renata Oralová

Institut mezioborových studií

Datum zadání diplomové práce:

4. listopadu 2014

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2015

V Brně dne 4. listopadu 2014

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk diplomové práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – diplomovou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 1. 3. 2015

RADMILOVA
Jméno, příjmení a podpis diplomanta

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá otázkou mezigeneračních vztahů, solidarity a učení v rodině.

Teoretická část definuje teoretická východiska o rodině, její historický vývoj v tradiční, moderní a postmoderní společnosti, vztahy mezi generacemi v rodině zahrnující problematiku soužití více generací, mezigenerační učení, mezigenerační konflikty, otázku rodinné solidarity a postoje jednotlivých generací vůči sobě a charakteristiku vývojových období adolescence, dospělosti a stáří. Na tomto teoretickém základě je uskutečněno výzkumné šetření.

Praktická část je zaměřena na výzkum rodinných vztahů, solidarity a učení v rodině. Výzkum je proveden formou dotazníkového šetření u skupiny adolescentů, dospělých a seniorů.

Klíčová slova: rodina, adolescence, dospělost, stáří, generace, mezigenerační učení, mezigenerační konflikty, mezigenerační solidarita, mezigenerační vztahy.

ABSTRACT

The dissertation deals with question of intergenerational relations, solidarity and learning in the family.

The theoretical part defines theoretical solutions about family, its historical development in the traditional, modern and post-modern society, relations between generations in the family including problems of coexistence of more generations, intergenerational learning, intergenerational conflicts, question of family solidarity and attitudes of individual generations to themselves and characteristic of development periods of adolescence, adulthood and old age. The research is realized on this theoretical basis.

The practical part deals with the research of family relations, solidarity and learning in the family. The research is made by form of questionnaire survey in groups of adolescents, adults and seniors.

Keywords: family, adolescence, adulthood, old age, generation, intergenerational learning, intergenerational conflicts, intergenerational solidarity, intergenerational relations.

Touto cestou bych ráda poděkovala za odborné vedení, poskytnutí cenných rad a připomínek Mgr. Renatě Oralové.

Mé poděkování patří i mým rodičům a dceři Vendulce za maximální podporu, pomoc a trpělivost po celou dobu mého studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně dne 29.1.2015

.....

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 RODINA	11
1.1 DEFINICE A CHARAKTERISTIKA POJMU „RODINA“	11
1.2 TYPY RODINY	13
1.3 FUNKCE RODINY	16
1.4 MODELÝ RODINNÉHO SOUŽITÍ.....	19
2 HISTORICKÝ VÝVOJ RODINY	22
2.1 RODINA V TRADIČNÍ SPOLEČNOSTI.....	22
2.2 RODINA V MODERNÍ SPOLEČNOSTI	24
2.3 RODINA V POSTMODERNÍ SPOLEČNOSTI	26
3 CHARAKTERISTIKA VYBRANÝCH OBDOBÍ ONTOGENEZE ČLOVĚKA	29
3.1 OBDOBÍ ADOLESCENCE	29
3.2 OBDOBÍ DOSPĚLOSTI	31
3.3 OBDOBÍ STÁŘÍ	34
4 MEZIGENERAČNÍ VZTAHY	37
4.1 SOUŽITÍ VÍCE GENERACÍ	37
4.2 MEZIGENERAČNÍ UČENÍ.....	40
4.3 MEZIGENERAČNÍ KONFLIKTY	43
4.4 RODINNÁ SOLIDARITA	45
4.5 POSTOJE GENERACÍ VŮČI SOBĚ	47
II PRAKTICKÁ ČÁST	51
5 VÝZKUM ZAMĚŘENÝ NA VZTAHY A SOLIDARITU MEZI GENERACEMI V RODINĚ	52
5.1 CÍLE VÝZKUMU A STANOVENÍ HYPOTÉZ	52
5.2 POUŽITÉ METODY	53
5.3 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU	53
5.4 PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	54
5.5 OVĚŘENÍ HYPOTÉZ	83
6 DISKUSE	86
ZÁVĚR	89
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	91
SEZNAM GRAFŮ	94
SEZNAM TABULEK	96
SEZNAM PŘÍLOH	97

ÚVOD

Diplomová práce je zaměřena na mezigenerační soužití, vzájemné vztahy a solidaritu uvnitř rodiny. Toto téma jsem si zvolila z toho důvodu, že rodina a mezigenerační vztahy jsou stále aktuálním tématem, které se týká nás všech.

Rodina ovlivňuje jedince již od jeho narození, působí na rozvoj jeho osobnosti a ovlivňuje jeho celkový vývoj. Měla by již od dětství ukazovat jedinci správný model rodinného soužití a vztahů mezi jednotlivými členy, zejména mezi jednotlivými generacemi, tj. mezi dětmi, rodiči a prarodiči. Děti vnímají vzájemné vztahy v rodině a v případě jejich správného fungování se jejich prostřednictvím učí úctě a respektu k ostatním lidem.

Téma souvisí se sociální pedagogikou svým zaměřením na rodinu, její správné fungování a vztahy mezi jednotlivými členy všech generací. Rodina je pro dítě prvním činitelem v oblasti jeho socializace. Dítěti by v rámci socializace měly být předány základní normy a hodnoty společnosti, v níž žije a rodina by měla být prvním ukazatelem fungování mezilidských vztahů. Úkolem sociální pedagogiky je preventivní působení na kvalitní plnění funkcí rodiny a pomoc těm rodinám, kde jsou tyto funkce narušeny. Prevence je v dnešní době důležitá především z důvodu výrazných proměn rodiny, projevující se snižováním stability rodinných vazeb.

Tato práce je určena studentům sociální pedagogiky i širší veřejnosti, protože všichni z nějaké rodiny vycházíme, další si v průběhu života zakládáme a v každém vývojovém období rodiny i našem vlastním se podílíme na jejím chodu a plnění funkcí rodiny.

Hlavním cílem diplomové práce je potvrdit důležitost a nezastupitelnost rodiny v životě jedince, zjistit, jaké jsou vztahy a solidarita mezi jednotlivými generacemi uvnitř současné rodiny a jestli v rodině probíhá mezigenerační učení.

Dílní cíle praktické části:

- zjistit, jaká je četnost kontaktů mezi jednotlivými generacemi v rodině;
- zjistit, jaké jsou vztahy a jak časté jsou konflikty v rodině;
- zjistit, jakou formou probíhá pomoc mezi generacemi v rodině;
- zjistit, zda respondenti očekávají v budoucnosti pomoc od členů své rodiny;

- *zjistit, zda rodina tráví společně volný čas a jestli mají její členové společné zájmy a záliby;*
- *zjistit, zda v rodině probíhá mezigenerační učení.*

Teoretická část práce je zaměřena na definici teoretických východisek o rodině, její historický vývoj v tradiční, moderní a postmoderní společnosti, charakteristika vývojových období adolescence, dospělosti a stáří, dále na vztahy mezi jednotlivými generacemi zahrnující problematiku soužití více generací, mezigenerační učení, mezigenerační konflikty, otázku rodinné solidarity a postoje jednotlivých generací vůči sobě.

Praktická část práce je zaměřena na zjištění vztahů, vzájemného soužití, solidarity a vzájemné pomoci uvnitř současné rodiny. Pro výzkumné šetření byla zvolena kvantitativní metoda, realizovaná prostřednictvím anonymních dotazníků určených pro vývojovou skupinu adolescentů, dospělých a seniorů. Výzkum zjišťuje vzájemné vztahy, vzájemnou pomoc a přítomnost mezigeneračního učení uvnitř současné rodiny.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Rodina je považována většinou lidí za samozřejmou součást jejich života, je nejstabilnější skupinou s výlučným postavením mezi skupinami ostatními. V průběhu života jedinec prochází různými fázemi rodinného vývoje, fázemi zrání, dochází ke změnám nejen jeho samotného, ale i ostatních příslušníků rodiny. Rodina se vyvíjí a mění, tak jako každý její člen, který do ní přináší různé vnější vlivy, na své rodinné prostředí působí a naopak je jím ovlivňován.¹

1.1 Definice a charakteristika pojmu „rodina“

Rodinou se označuje „malá primární, neformální, intimní skupina, která je tvořena lidmi spojenými příbuzenskými (manželskými, pokrevními) pouty.“²

Plaňava vymezuje rodinu jako **strukturovaný systém** utvářející bezpečný a stabilní prostor, prostředí pro reprodukci, produkci a sdílení života lidí. Rodinu charakterizuje prostřednictvím komponent a procesů:

- struktura rodiny – uspořádání členů rodiny, organizovanost a hierarchizace, vzájemné vazby, pozice členů rodiny a vymezení jejich kompetencí, generační a osobnostní hranice uvnitř rodiny, propojenost rodiny s vnějším prostředím, rozdělení odpovědnosti, práv a povinností jednotlivých členů rodiny;
- intimita – emoční a citové kvality uvnitř rodiny, vzájemná blízkost, zájem, koheze, vzájemná závislost i podpora; intimita může být manželská, rodičovská i sourozenecká;
- osobní autonomie – vzájemné respektování mezi členy rodiny, prostor k rozvoji vlastní osobnosti, identity, dispozic a zájmů;

¹ Pacht L. a kol. *Malá abeceda rodiny*. Praha : Panorama, 1983, s. 5-8

² Cibulec J. *Soužití tří generací*. Praha : Práce, 1980, s. 34

- hodnoty a postoje – zejména hodnotová orientace rodiny – kam rodina směřuje v průběhu svého vývoje, jaké jsou její preference; postoje mohou být posilující a zkvalitňující soužití (hestické) nebo mohou zahrnovat iluze, mýty, nereálná očekávání (dyshestické).³

Střelec charakterizuje rodinu jako malou skupinu lidí vznikající manželstvím, umožňujícím vzájemné soužití jejích členů, vztahy mezi příbuznými i mezi rodinou a společností.⁴

V současné době se nejčastěji označuje jako rodina **manželský pár a jeho děti, tedy párová monogamická rodina**. Toto vymezení se odlišuje od původního významu pojmu rodina. Ve středověku a starověku se pojmem rodina označovala velká domácnost – společenství lidí bydlících spolu pod jednou střechou, společně hospodařící a podléhající jedné autoritě, do rodiny byli zahrnuti nejen pokrevní příbuzní, ale i všechny ostatní osoby žijící v domě. U šlechty a patricijů rodina představovala přibližně stejný pojem jako rod – velká skupina lidí udržující jednotu moci a majetku pokrevním svazkem.⁵

Rodina je **základní jednotkou každé společnosti**, všem svým členům poskytuje domov. V rodině člověk sdílí své radosti i traumata, svým členům rodina dává pocit bezpečí, bezpečného zázemí a jistoty. Rodina reprodukuje jedince jako bytost biologickou i kulturní, pro dítě je prvním a závazným modelem společnosti, formuje jeho vývoj i postoj k ostatním skupinám, formuje je podle vlastní tradice hodnotového systému.⁶

Polský psycholog Bauman (1965) charakterizuje rodinu těmito znaky:

- rodina je společensky schválená forma soužití;

³ Plaňava I. *Manželství a rodiny*. Brno : Nakladatelství Doplněk, 2000, s. 73-75

⁴ Střelec S. a kol. *Kapitoly z rodinné výchovy*. Praha : Fortuna, 1992, s. 74

⁵ Možný I. *Moderní rodina*. Brno : Blok, 1990, s. 17-18

⁶ Matoušek O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1993, s. 10-11

- rodina je složena z osob, které jsou navzájem spojeny pokrevními svazky, manželstvím nebo adopcí;
- členové rodiny bydlí pod jednou střechou;
- členové rodiny mezi sebou spolupracují, mají rozdělené role, nejdůležitější činností je výchova a výživa dětí;
- členy rodiny můžeme určit metodou příbuzenstva a původu.⁷

Rodina ovlivňuje dítě od počátečních fází života, uspokojuje nejrůznějším způsobem základní psychické potřeby a je modelem mezilidských vztahů, který si dítě v průběhu života bude přenášet do všech vztahů, do kterých vstoupí. Pro dítě by rodina měla vždy znamenat základní životní jistotu, což je nejdůležitějším aspektem, který mu může poskytnout do jeho další životní dráhy.⁸

1.2 Typy rodiny

Typy rodiny mohou být rozděleny podle několika kritérií. Višňovský uvádí dělení rodin podle:

- typu manželství;
- formy uspořádání rodiny;
- vzoru autority v rodině;
- odvozování původu vztahů v rodině.⁹

⁷ Višňovský L. *Základy rodinnej výchovy*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 2007, s. 10

⁸ Matějček Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha : Portál, 1994, s. 16-17

⁹ Višňovský L. *Základy rodinnej výchovy*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 2007, s. 21

Rodiny podle typu manželství (podle uspořádání manželských vztahů):

- monogamní rodina – párová rodina složená z jednoho muže a jedné ženy;
- polygamní rodina – základem je soužití jedné osoby s více osobami, má podobu polyandrie (mnohomužství – soužití jedné ženy s více muži, vyskytuje se zřídka) a polygynie (mnohoženství – soužití jednoho muže s více ženami);
- skupinová rodina – soužití více mužů s několika ženami, v této souvislosti se jedná o endogamii (rodinný svazek je vytvářen pouze mezi členy té stejné skupiny, jedná se o určitou třídu, kastu, náboženskou skupinu apod.) a exogamii (základem je zákaz volby partnera, nebo alespoň bránění této situaci, z okruhu blízkých příbuzných).¹⁰

Rodina podle formy uspořádání:

- nukleární rodina – manželský pár a jeho děti, vzniká vždy narozením dítěte; tento typ rodiny je typický pro moderní společnost; má dvě základní formy – orientační rodina (jedinec se nachází v roli dítěte, probíhá primární socializace) a reprodukční, prokreační rodina (tuto rodinu si jedinec zakládá, vzniká narozením vlastního dítěte, jedinec se zde nachází v roli rodiče);
- rozšířená rodina – typická v tradičních společnostech, které se vyznačovaly rodovým či kmenovým uspořádáním, rodina není tvořena jen manželskými partnery a jejich dětmi, ale zahrnuje i další pokrevní příbuzné.¹¹

Rodina podle vzoru autority:

- patriarchální – autoritou a „hlavou“ rodiny je muž, stále převládá v mnoha státech, je potvrzována náboženskými či právními normami;

¹⁰ Višňovský L. *Základy rodinnej výchovy*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 2007, s. 21-22

¹¹ Višňovský L. *Základy rodinnej výchovy*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 2007, s. 24

- matriarchální – autoritou a „hlavou“ rodiny je žena, vyskytuje se zřídka;
- egalitární – autorita a moc je rovnoměrně rozdělena mezi ženu a muže, tvoří většinu současných nukleárních rodin.¹²

Rodina podle odvozování původu potomstva:

- patrilineární – při určování původu dětí se vychází pouze z rodiny otce;
- matrilineární – při určování původu dětí se vychází pouze z rodiny matky;
- bilaterální – při určování původu dětí se vychází z rodiny otce i matky.

Dělení podle odvozování původu potomstva je důležité především při určování dědění majetku, statusu, jména apod. Rodina tedy v tomto případě není vymezována jen jako biologická, ale i jako ekonomická a sociální skupina.¹³

F. le Play rozlišuje tři typy rodin:

- patriarchální rodina (*famille parentele*) – rodina se skládá ze čtyř generací tvořených nukleárními rodinami, děti zůstávají i po sňatku pod autoritou nejstaršího otce, všichni členové pracují ve prospěch rodiny bez odměny za vykonanou práci, tento typ se vyznačuje vysokou stabilitou rodiny;
- nestabilní rodina (*famille instable*) – rodina tvořená pouze rodiči a neprovdanými dětmi; děti, které uzavřely sňatek, tuto rodinu opouštějí a žijí samostatně bez závazků vůči svým rodičům či sourozencům, tento typ rodiny je nestabilní, rodiče a svobodní členové zůstávají ve stáří osamělí a izolovaní;
- rozvětvená rodina (*famille souche*) – základem jsou rodiče a zpravidla nejstarší syn, který zůstává s rodiči v jednom domě i poté, co si založil vlastní rodinu, svobodní

¹² Višňovský L. *Základy rodinnej výchovy*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 2007, s. 25

¹³ Višňovský L. *Základy rodinnej výchovy*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 2007, s. 25

sourozenci, případně tety, strýcové a služebnictvo; nejstarší syn má výhradní dědické právo, ale také povinnost vůči rodičům a sourozencům.¹⁴

D. Kantor a W. Lehre uvádějí tři základní typy rodiny:

- uzavřený rodinný systém – vyznačuje se pevnou strukturou, rigidním prostorem;
- otevřený rodinný systém – rodinné struktury jsou relativně pevné, ale stále se vyvíjející;
- náhodný (nepravidelný) rodinný systém – všechny rodinné struktury jsou nestabilní.¹⁵

1.3 Funkce rodiny

Funkce rodiny jsou určité úkoly, které jsou plněny každou rodinou vůči sobě samé i vůči společnosti. Neexistuje přesnější hranice, co je prioritou pro rodinu a co je prioritou pro společnost.¹⁶

Různými výzkumy bylo zjištěno, že kvalita rodinného fungování je ovlivněna:

- tím, jak jsou jednotliví členové spokojeni s rodinným životem;
- jaké mají členové rodiny schopnosti a dovednosti efektivně řešit konflikty;
- souladem a flexibilitou partnerů v otázkách trávení volného času;
- spokojeností s tím, jak jsou vyjadřovány city;
- uspokojováním osobních potřeb a zájmů v souvislosti s kvalitou života;
- efektivní komunikací mezi členy rodiny, spokojeností s komunikací v rodině;

¹⁴ Možný I. *Sociologie rodiny*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2002, s. 32-33

¹⁵ Sobotková I. *Psychologie rodiny*. Praha : Portál, 2012, s. 52-53

¹⁶ Střelec S. a kol. *Kapitoly z rodinné výchovy*. Praha : Fortuna, 1992, s. 74

- loajalitou členů vůči sobě, hrdost na rodinu, víra v překonání krizí a těžkých období;
- kvalitní sociální oporou, tedy dobrými a kvalitními vztahy s okolím (širší rodinou a přáteli).¹⁷

K základním funkcím rodiny patří:

Biologická a reprodukční funkce, složená z reprodukce, dávající nové členy společnosti, a erotických vztahů – sem řadíme vztahy mezi manželi, vztahy něhy a lásky mezi rodiči a dětmi i mezi sourozenci.¹⁸ Prostřednictvím biologické funkce rodiny jsou uspokojovány základní biologické potřeby člověka.¹⁹ Pokud se v rodině nerodí děti, či se rodí s různým postižením, hovoříme o poruše biologicko-reprodukční funkce.²⁰ Mezi tyto poruchy řadíme i nedostatečné uspokojování biologických a citových potřeb. V důsledku nedostatku citových podnětů, jako jsou pocity bezpečí a porozumění, přijímání a projevování kladných citových reakcí dochází v dospělosti k problémům v navazování partnerských vztahů, špatný vztah k rodinným příslušníkům i ostatním lidem, sklony k negativním formám jednání a chování.²¹

Výchovná funkce – této funkce se účastní celá širší rodina, tedy rodiče, děti i další členové rodiny. Na výchově jsou závislé i vztahy v rodině, podcenění této funkce se projevuje v celkové atmosféře v rodině a nespokojenosti jejích členů.²² Výchovná funkce je velmi významná v životě jedince, neboť v ní probíhají nejzákladnější socializační procesy, které jsou dítětem nejprve pozorovány a později jsou modely chování napodobovány a převzaty

¹⁷ Sobotková I. *Psychologie rodiny*. Praha : Portál, 2012, s. 74

¹⁸ Višňovský L. *Základy rodinnej výchovy*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 2007, s. 30

¹⁹ Mojžíš L., Sobota J. *Základy rodinné výchovy*. Praha : Septima, 1997, s. 39

²⁰ Višňovský L. *Základy rodinnej výchovy*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta 2007, s. 31

²¹ Mojžíš L., Sobota J. *Základy rodinné výchovy*. Praha : Septima, 1997, s. 39

²² Cibulec J. *Soužití tří generací*. Praha : Práce, 1980, s. 42-44

od rodičů a blízkých osob. K poruchám výchovné funkce dochází v případech, kdy rodiče nejsou schopni se o své dítě či děti postarat (neumí se o dítě postarat), nedochází k zabezpečení základních životních podmínek a v případech, kdy se rodiče o své dítě či děti starat nemohou (např. z důvodu nemoci, války, přírodní katastrofy, smrti některého nebo obou rodičů).²³

Ekonomická funkce – významná pro životaschopnost rodiny, zahrnuje financování domácnosti, bydlení, vlastnictví předmětů dlouhodobé i denní spotřeby, příp. nemovitosti. ekonomickou funkcí jsou ovlivněny i další její funkce a způsob života všech jejích členů.²⁴ K základním položkám rodinného rozpočtu patří stravování, platba inkasa, služby a údržba, nákup ošacení a obuvi, jízdné, kulturní potřeby, kapesné, splátky a úspory. Dětem je vhodné dávat přiměřené kapesné a učit je s přidělenými financemi hospodařit, čímž je připravujeme pro plnění této funkce v dospělosti.²⁵ K poruchám ekonomické funkce dochází v důsledku nedostatku financí a tedy neuspokojáním základních životních potřeb, což vzniká např. jako následek psychologických anomálií rodičů, jako jsou alkoholismus, delikvence aj., dlouhodobé nemoci či invalidity rodičů, nezaměstnaností.²⁶

Ochranná funkce – tato funkce zabezpečuje jedince v průběhu života od jeho narození až po období stáří, v dřívějších dobách byla významnější, v dnešní době je oslabena státními institucemi a jejich působením. Ochranná funkce poskytuje svým členům ochranu a azyl před okolním světem, může však i nabývat patologického charakteru přílišnou ochranou a členy rodiny spíše poškozují a izolují od vnějšího světa.²⁷

Duševně hygienická funkce – rodina je závislá na fungování duševní hygieny, na její znalosti a využívání jsou závislé mezigenerační vztahy uvnitř rodiny.²⁸ V současné době

²³ Višňovský L. *Základy rodinné výchovy*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 2007, s. 31-33

²⁴ Cibulec J. *Soužití tří generací*. Praha : Práce, 1980, s. 41-42

²⁵ Mojžíš L., Sobota J. *Základy rodinné výchovy*. Praha : Septima, 1997, s. 40

²⁶ Višňovský L. *Základy rodinné výchovy*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 2007, s. 32

²⁷ Cibulec J. *Soužití tří generací*. Praha : Práce, 1980, s. 44-45

²⁸ Cibulec J. *Soužití tří generací*. Praha : Práce, 1980, s. 45

vzrůstá význam odpočinku a obnovy duševních i tělesných sil. Duševně hygienická funkce by měla působit jako kompenzace profesního života a povinností, požadavků a nároků na členy rodiny.²⁹ Při poruchách této funkce nejsou poskytovány členům rodiny podmínky pro oddech, účelné trávení volného času, nedochází k obnově fyzických a duševních sil. Členové rodiny v těchto případech hledají náhradní sociální prostředí, ve kterém by tyto potřeby mohly být uspokojeny a zabezpečeny, proto selhávání rodiny v této funkci je rizikem.³⁰

1.4 Modely rodinného soužití

Rodina s jedním rodičem

V současné době žije více dětí než dříve s jedním z rodičů (převážně s matkou). V případě, že dítě žije pouze s matkou, jsou významným činitelem, který ovlivňuje vývoj vztahů v této rodině, okolnosti, které vedly ke „ztrátě otce“. Některé děti svého otce nepoznaly, jiné od něj byly odloučeny v pozdějším věku. Významné je, jakým způsobem se matka s těmito okolnostmi vyrovnala, protože osobní problémy jsou často přenášeny do vztahu k dítěti, ať chceme nebo ne. Podle psychologických studií jsou správný a zdravý vývoj dítěte ovlivněny čtyřmi okruhy potřeb, které jsou v úplné rodině uspokojeny přirozeným soužitím. Těmito potřebami jsou – dostatek vývojových podnětů (nebezpečí v přílišném pracovním zatížení matky či zaujetí osobními problémy), sociální učení, uspokojování citových potřeb dítěte, zapojení dítěte do společnosti. I v případě otců, kteří pečují o své dítě sami, platí stejná úskalí, jako u osamělých matek. K zásadním činitelům patří nedostatečné biologické soužití otce s dítětem (matka je s dítětem spojena již během těhotenství, otec nemůže prožít porod, kojení apod.), kulturní tradice (péče o děti je stále přisuzována spíše ženám), dítěti chybí vzory ženské a mužské životní role.³¹

²⁹ Střelec S. a kol. *Kapitoly z rodinné výchovy*. Praha : Fortuna, 1992, s. 76

³⁰ Višňovský L. *Základy rodinné výchovy*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 2007, s. 35-36

³¹ Matějček Z. *Rodiče a děti*. Praha : Avicenum, 1986, s. 60-66

Nevlastní rodiny

V současné době jsou nevlastní rodiny častější formou rodinného uspořádání než v předchozích generacích. Tato situace je způsobena zvyšujícím se počtem rozvodů a uzavíráním dalších manželství. Nevlastní rodič má obtížnou úlohu, pro usnadnění jeho akceptace dětmi je vhodné, aby fungoval spíše jako přítel a rádce.³² V nevlastních rodinách může docházet k různým problémům, a to: příchod nového člena rodiny je vždy zásahem do stávajícího rodinného systému; dítě patří do dvou rodin (zpravidla má i druhého rodiče žijícího jinde); dítěti se s příchodem „nového“ rodiče rozšiřuje jeho společenské zázemí (přibývají babičky a dědečkové, tety, strýcové, noví přátelé).³³

Rodina náhradní

Některé děti nemají možnost z nejrůznějších důvodů vyrůstat ve vlastní rodině. Možností zajištění rodinného prostředí pro dítě je osvojení (adopce), kdy dítě přebírá jméno svých adoptivních rodičů a vznikají všechna práva a povinnosti jako v rodině vlastní. Dalším východiskem je pěstounská péče – vlastním rodičům zůstávají všechna práva a povinnosti, dítěti zůstává jméno původní. Do pěstounské péče jsou děti svěřeny soudem. Formou pěstounské péče jsou SOS vesničky, ve kterých skupina dětí žije v bytové jednotce se svými vychovateli.³⁴

K modelům rodinného soužití můžeme řadit i jednotlivé etapy vývoje rodiny:

1. etapa – od svatby k porodu;
2. etapa – rodina s malými dětmi (začíná narozením prvního potomka, konec tohoto období závisí na počtu dětí a jejich věkovém rozdílu);
3. etapa – rodina se školáky (začíná vstupem dítěte do první třídy);
4. etapa – vylétání z hnízda (začíná nástupem období puberty dětí a končí jejich osamostatňováním);

³² Sobotková I. *Psychologie rodiny*. Praha : Portál, 2012, s. 178-184

³³ Matějček Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha : Portál, 1994, s. 66-68

³⁴ Matějček Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha : Portál, 1994, s. 21-23

5. etapa – sami dva (závěrečné období, trvá od osamostatnění se a separace nejmladšího potomka od rodičů do smrti jednoho z rodičů).³⁵

³⁵ Plaňava I. *Spolu každý sám v manželství a rodině*. Praha : Lidové noviny, 1998 , s. 105-139

2 HISTORICKÝ VÝVOJ RODINY

Rodina se v průběhu času vyvíjela od různých forem rodiny a rodinného soužití až do její dnešní podoby a její vývoj pokračuje stále dál. V různých historických obdobích měla svá specifika a vlastnosti a v souvislosti s historickými změnami se měnilo i postavení jednotlivých členů rodiny a vztahy mezi jejími členy i jednotlivými generacemi v ní.

Tato kapitola je věnována vývoji rodiny v období tradiční, moderní a postmoderní společnosti.

2.1 Rodina v tradiční společnosti

V tradiční společnosti se pojmu „rodina“ tak, jak ji známe a vnímáme dnes, neužívalo. Pokud se toto označení použilo (rodina, familia), většinou zahrnovalo kromě nukleární a rozšířené rodiny i služebnictvo žijící s rodinou pod jednou střechou. Pojem rodina se tedy používá spíše jako **označení domu, domácnosti nebo hospodářství**. Podle dobových pramenů (např. Tereziánská instrukce k soupisu obyvatel z roku 1777) patří do jedné rodiny lidé, kteří žijí společně v jedné domácnosti vedené „hlavou“ rodiny, tedy hospodář se svou ženou a jejich děti, další příbuzné osoby a osoby nepříbuzné (služebnictvo a učedníci). Podle Petera Lasletta je dokonce tradičním rysem tradiční předprůmyslové společnosti začlenění učedníků a služebnictva do rodiny hospodáře a tyto poměry přispívaly ke stabilitě tradiční společnosti.³⁶

V tradiční společnosti můžeme najít následující typy „rodiny“:

- nukleární rodina – manželský pár rodičů s přinejmenším jedním dítětem;
- rozšířená rodina – manželský pár rodičů s přinejmenším jedním dítětem a alespoň jednou svobodnou osobou, která je bezdětná;
- komplexní rodina – dva manželské páry nebo jeden manželský pár a alespoň jeden (svobodný nebo ovdovělý) rodič s dítětem;

³⁶ Horský J., Seligová M. *Rodina našich předků*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 17-21

- komplexní rodina kmenová – manželské páry uspořádány lineárně (každý pár z jiné generace, hlavou rodiny je otec – hospodář);
- komplexní rodina s výměnkem – manželské páry uspořádány lineárně, pravomoc hlavy domácnosti je ještě za života otce – hospodáře převedena na syna nebo zetě;
- komplexní rodina typu joint family – manželské páry uspořádány laterálně (páry ze stejné generace).³⁷

Dlouhou dobu přežívala představa velké tradiční rodiny s velkým počtem dětí. Výzkum cambridgeské skupiny historických demografů, kterou vedl P. Laslett, poskytl převratný objev. Podle jejich výpočtů byla průměrná velikost domácnosti v letech 1574-1821 v Anglii 4,73 osob. Tento výzkum byl potvrzen kontrolním zpracováním vzorků z dalších evropských zemí, a to Polska, Francie, Itálie, Německa, Srbska a koloniální Ameriky. podrobnější analýza realizovaná Flandrinem odhalila další z omylů. Původní obraz velké rodiny v nižších vrstvách společnosti a menší rodiny ve vrstvách vyšších byl vyvrácen, podle Flandrinovy analýzy tomu bylo právě naopak. Tento stav byl způsoben častějším těhotenstvím žen, jejichž děti si brzy přebíraly kojné a také lepším zdravotním stavem matek a nižší dětskou úmrtností. Domácnosti příslušníků nižších vrstev se zmenšovaly i brzkým odchodem dětí do služby k bohatším, čímž docházelo ke zvětšování jejich domácností.³⁸

Historikové rodiny soudí, že v evropské rodině v 16. století začínal být více ceněn život dítěte způsobený klesající dětskou úmrtností, ve skutečnosti je však dětská úmrtnost poměrně vysoká až do konce 19. století. V Anglii se „citová“ rodina začala objevovat dříve a klesala cestou dalšímu vývoji společnosti. Lidé odkládali sňatky na pozdější dobu, kdy byli materiálně zabezpečeni, získali zkušenosti a naučili se nezávislosti. Poté odcházeli od svého zaměstnavatele, u kterého působili jako čeledí. V Laslettově studii je za pozdní

³⁷ Horský J., Seligová M. *Rodina našich předků*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 36

³⁸ Možný I. *Moderní rodina*. Brno : Blok, 1990, s. 26-27

sňatek považován ten, kdy muži v době jeho uzavření jsou starší 26 let a ženy starší než 23 let.³⁹

S nástupem prvních manufakturních výroben začíná zaměstnávání dětí. Dříve byly děti zaměstnané v rámci vlastní rodiny v domě nebo na farmě. Nyní začínají pracovat mimo domov a dohled nad jejich prací vykonává cizí osoba. Do výroben byly často najímány i celé rodiny a jako celek se zapojovaly do práce. Někteří zaměstnavatelé zakládají školy pro děti, ty však z důvodu potřebného výdělků nemohly trávit ve škole celý den. Závislost příjmu rodiny na dětské práci podporovala plodnost. Tuto situaci měl změnit rozvoj celodenního školního vzdělávání, kdy od roku 1882 měla města povinnost zakládat bezplatné veřejné školy, uzákonění zákazu práce dětí mladších 16 let bylo však realizováno až v roce 1938.⁴⁰

2.2 Rodina v moderní společnosti

Vývoj rodinného života v Evropě od 16. do 19. století sledoval Lawrence Stone, který rozlišil tři fáze:

1. fáze – převládající nukleární rodiny, které žijí v poměrně malých domácnostech a udržují vztahy se svými příbuznými i komunitou, citová blízkost v té době nebyla normou, výběr partnera byl podřízen zájmu rodičů či jiných příbuzných.
2. fáze – první polovina 17. století – začátek 18. století – nukleární rodina se stává vymezenější a vztahy se odlišují od vazeb k ostatním příbuzným a sousedům, je patrná vyšší autorita otce, zvyšuje se důraz na mateřskou a rodičovskou lásku. Původně se vyskytovala pouze ve vyšších vrstvách, ale postupně se rozšiřuje téměř do celé společnosti.
3. fáze – postupný vývoj typu rodinného života typu současné západní společnosti, v rodině je na vzestupu citový individualismus, tzn. manželství je založeno na osobní volbě partnerů, vycházející z romantické lásky. Mezi členy rodiny se vy-

³⁹ Goody J. *Proměny rodiny v evropské historii*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 76-78

⁴⁰ Goody J. *Proměny rodiny v evropské historii*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 147-148

víjejí úzké citové vazby, rodina si vytváří soukromější prostředí, ve kterém se rodiče zaměřují na výchovu svých dětí.⁴¹

V tomto období má důležitou úlohu ve stylu rodinného soužití v rámci Evropy žena. V zemědělské rodině se podílela jak na chodu domácnosti, tak i na obstarávání chovných zvířat a práce na poli. Hospodyně učila ženskou část rodiny ženským pracím. Patřila sem péče o děti, vaření, pěstování zeleniny a chov drůbeže, předení vlny a lnu apod. Případné přestěhování do města bylo pro ženu velkou změnou. Městský a venkovský způsob života se ve druhé polovině 19. století téměř úplně oddělil. Městské ženy se postupně stávaly spoluživotkami rodiny, přičemž na nich stále spočívala péče o domácnost a děti. V průmyslových odvětvích byl však stále větší podíl mladých svobodných dělnic než vdaných žen. Většina mužů pracujících v průmyslových odvětvích byla stále ve většině případů schopna uživit svou rodinu.⁴²

S nástupem průmyslové revoluce začíná zanikat tradiční domácí výroba, ženy hledají uplatnění v nově vybudovaných továrnách. Muži i ženy dostávají vyšší mzdu, než bylo běžné dříve a tím stoupá jejich životní úroveň. V tomto období dochází také ke změnám v ekonomice rodiny, zejména na venkově se zmenšují příjmy rodiny, vzrůstá počet chudých.⁴³

V moderní společnosti dochází i ke změnám v **mezigeneračních vztazích**. Postupně se **oslabuje autorita starších generací**, zejména v oblasti sňatků dětí, jejich místa bydliště či zaměstnání. Mladá generace si zakládá své domácnosti, avšak jejich rodiče se do jejich blízkosti stěhují v období jejich odchodu do důchodu či ovdovění a očekávají od nich společnost a morální podporu.⁴⁴

⁴¹ Giddens A. *Sociologie*. Praha : Argo, 1999, s. 157-158

⁴² Horská P., Kučera M. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha : Panorama, 1990, s. 387-389

⁴³ Horská P., Kučera M. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha : Panorama, 1990, s. 151-152

⁴⁴ Goody J. *Proměny rodiny v evropské historii*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 175

V tomto období se projevuje oslabování vlivu rodičů na výběr partnera svého potomka. Objevují se také neformální svazky, kdy dvojice partnerů neuzavírají manželství. Dochází i k uzavírání opakovaných manželství a tím ke vzniku komplexních rodin, které zahrnují nevlastní rodiče a děti. Rozluky jsou prosazovány i přes církevní omezení a to zejména v případech, kdy muž opouští rodinu a přestává ji živit. V rodinách je přítomno i násilí a zneužívání, to však zůstává veřejnosti utajeno a je soukromější, než je obvyklé v dnešní době.⁴⁵

2.3 Rodina v postmoderní společnosti

V období industrializace dochází k výraznému přesunu obyvatelstva z venkova do měst, vlivem zlepšování zdravotní péče a zdravotního stavu se snižuje úmrtnost a tím je i nižší eventualita ovdovění a tím uzavírání dalších manželství. Postupně se snižuje počet dětí v rodinách a přibývá starších manželství v období, kdy všechny děti opustí rodinu. současná doba je charakteristická vzrůstem vzdělání i kvalifikace žen, obvyklou formou rodinného soužití se stává **nukleární rodina**, ve které jsou vzdělaní oba partneři a žena je zaměstnaná, malý počet dětí a je zde přítomna nejistota udržení manželství v období vysoké rozvodovosti.⁴⁶

Možnosti žen realizovat se v zaměstnání se v průběhu postmoderního období vyvíjely a měnily. V poválečném období pracuje více než 1/3 žen, v padesátých letech jsou ženy zaměstnány jako dělnice nebo rolnice. Šedesátá léta jsou počátkem vstupu vyššího počtu žen do administrativy a služeb, v sedmdesátých letech se již středně a vysoce vzdělané ženy postupně prosazují na pozicích, které odpovídají jejich dosažené kvalifikaci, je patrný také podíl manželství, ve kterém mají oba partneři vysokoškolské vzdělání. Osmdesátá léta jsou charakteristická vysokým podílem zaměstnaných žen, které se nejčastěji uplatňují v oblasti školství, zdravotnictví, peněžnictví, obchodu, pohostinství, veřejné správě a ostatních veřejných službách. V devadesátých letech stupují ženy do sféry podnikání,

⁴⁵ Goody J. *Proměny rodiny v evropské historii*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 175-177

⁴⁶ Horská P., Kučera M. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha : Panorama, 1990, s. 402-404

na druhé straně zažívají první setkání s nezaměstnaností. Na vysoké posty v oblasti ekonomiky a politiky se stále ještě ženy prosazují obtížně. Dochází k větší orientaci žen na výdělek, který je pro ně podmínkou udržení a zvýšení životního standardu rodiny i svého.⁴⁷

Stabilita rodiny, dříve pojímané jako výrobní jednotky především v zemědělství, v obchodu nebo řemesle, se postupně tříštila, ženy zaměstnané mimo domácnost se stávaly stále běžnějším jevem. V dnešní době znamená vzhledem k porodům a péči o rodinu přerušování jejich kariéry, v důsledku toho žena nemá stejné podmínky pro získání stejného postavení jako muž, častěji také pobírá nižší mzdu než muži na též pracovní pozici.⁴⁸

Horská a Kučera uvádějí základní skutečnosti, kterými je poznamenána rodina ve 20. století. Jedná se o **snižující stabilitu manželských svazků, ubývajícím počtem dětí v rodině, rozpadá se vícegenerační soužití**, snižuje se úmrtnost a prodlužuje se věk. Ve spojitosti s těmito fakty působí i další faktory, jako jsou vzrůstající kvalifikace a vzdělání, zvyšující se zaměstnanost žen, urbanizace apod. Společným jmenovatelem vysoké rozvodovosti je zejména snižující se tolerance, respekt členů rodiny i ostatních lidí vůči sobě navzájem, stoupající seberealizace a prosazování subjektivních zájmů mimo rodinu. Menší počet dětí v rodině také vede některé jedince k nižší zodpovědnosti, než bylo běžné v rodinách s více dětmi, někdy se dokonce děti mohou stát překážkou v rozvoji kariéry svých rodičů, kteří kladou svou kariéru, úspěšnost a hmotné postavení před výchovu a zájem o své děti. Rozpad vícegeneračního soužití pak souvisí s odchodem mladých lidí od rodičů ještě v době, kdy studují a připravují se na povolání a snižujícími se návraty do svých orientačních rodin i v případě životních krizí.⁴⁹

⁴⁷ Maříková H. *Proměny současné české rodiny*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000, s. 85-86

⁴⁸ Goody J. *Proměny rodiny v evropské historii*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 180

⁴⁹ Horská P., Kučera M. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha : Panorama, 1990, s. 457-459

V devadesátých letech se chování generace mladých lidí dynamicky mění, dochází k oddalování sňatků a prvních porodů, počet dětí v rodině se snižuje. V důsledku vysoké rozvodovosti se mění formy rodinného soužití, vzrůstá počet nesezdaných soužití, neúplných rodin, domácností jednotlivců i rodin bez dětí. Dnešní mladá generace žije odlišným životním stylem od generací předchozích, zejména se v něm odrážejí nové společenské a ekonomické podmínky. K oddalování doby založení rodiny dochází v důsledku budování kariéry za účelem získání stabilnějšího zaměstnání a možností, které mladým lidem přináší dnešní doba (možnost vzdělávání se, cestování apod.).⁵⁰ Dochází také ke změnám ve vztazích mezi lidmi. Vztahy ztrácejí hodnotu, pro mnohé jedince je důležité jejich osobní štěstí, realizují se sami za sebe, dávají přednost „já“ před „my“.⁵¹

Významným aspektem postmoderní společnosti je **zvyšující se počet rodičů žijících osaměle**, děti jsou méně ochotné se svými rodiči žít, někdy je situace i opačná, tedy rodiče nechtějí žít se svými dětmi ve společné domácnosti. Vzhledem k vysokému počtu rozvodů tvoří mnoho domácností osamělý rodič (většinou matka) s dítětem. Ve srovnání se společnostmi předchozími je tato forma přijímána veřejností jako běžná. I přes tento nepříznivý stav **běžná rodina nezaniká**. Podle výsledků studie Centra studií rodiny v Londýně si rodina stále drží svou klíčovou roli jednotky socializace dětí.⁵²

⁵⁰ Tuček M. a kol. *Česká rodina v transformaci – stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace*, Praha : Sociologický ústav AV ČR, 1998, s. 65

⁵¹ Singly de F. *Sociologie současné rodiny*, Praha : Portál, 1999, s. 91

⁵² Goody J. *Proměny rodiny v evropské historii*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 189-192

3 CHARAKTERISTIKA VYBRANÝCH OBDOBÍ ONTOGENEZE ČLOVĚKA

Ontogeneze člověka je složena ze tří základních etap, a to mládí, dospělý věk a stáří. Tato období se pak dělí na jednotlivá stadia. V této kapitole jsou popsány psychické a sociální aspekty období adolescence, dospělosti a stáří, které jsou důležité pro praktickou část této práce.

Na vývoj jedince má vliv působení:

- prostředí – v nejranějším období je to rodina, později se okruh těchto osob rozšiřuje, dochází k přenosu tradic, postojů, zvyků, vědomostí; důležitou roli při vývoji jedince hrají různé kulturní, sociální a jiné organizace a instituce a také komplex masmédií;
- výchovy a vzdělávání – nejsou izolované, ale působí v interakci s jinými faktory, výchova je cílevědomá, záměrná a plánovitá, může být přímá či nepřímá;
- vlastní aktivity a seberegulace – různí jedinci na působení výše uvedených faktorů reagují rozdílně, dle svých věkových a individuálních dispozic, jedinec k aktivitě a seberegulaci dospívá postupně na základě psychosomatického dozrávání organismu, jde o proces formování osobnosti člověka prostřednictvím cílů, které si sám vytýčí.⁵³

3.1 Období adolescence

Období adolescence se obvykle vymezuje 15. (16.) rokem – 18 (21.) rokem života jedince. V průběhu tohoto období si jedinec postupně buduje emocionální a ekonomickou nezávislost na svých rodičích, učí se řešit své problémy samostatně a hledá si své životní poslání. Stává se rovnocenným partnerem dospělých.⁵⁴

⁵³ Kuric J. *Ontogenetická psychologie*. Brno : Akademické nakladatelství CERM s.r.o., 2000, s. 18-22

⁵⁴ Kuric J. *Ontogenetická psychologie*. Brno : Akademické nakladatelství CERM s.r.o., 2000, s. 112

Důležitým úkolem adolescentů je výběr školy pro další vzdělávání a příprava na svou profesní dráhu. Současná doba jim staví do cesty mnoho rizik a překážek. Žádná forma vzdělání jim nezajistí uplatnění na trhu práce, někteří dokonce považují vzdělávání za ztrátu času. Na jedné straně tedy stojí vysoká míra osobní svobody a svobodné volby, na straně druhé pak sociální nejistoty.⁵⁵

V období adolescence nastává hledání a vytváření vlastní identity, velmi často se v odborné i běžné literatuře užívá pojem „hledání Já“, které je však záležitostí celého života, nikoliv jen období adolescence. V rámci hledání a nalézání vlastní identity dochází k objevování nových vlastností, ale i ztrátě iluzí o sobě, objevování citů a myšlenek, které se nám vždy nelíbí a jsou v rozporu s našimi dosavadními city a myšlenkami. Hledání identity znamená také časté experimentování v různých oblastech života. Může se týkat časté změny zájmů a koníčků, různých náboženských směrů, erotického života, životního stylu, častých nebo výrazných změn zevnějšku či studijní oblasti.⁵⁶

Havighurst (1953) uvádí pro období adolescence vývojové úkoly, k nimž patří přijetí své role (tedy role svého pohlaví) a vlastní fyzické struktury, vytváření vztahů s vrstevníky svého i opačného pohlaví, vývoj intelektových schopností, vytváření vlastní hierarchie hodnot, příprava na profesní život, získání emocionální a ekonomické nezávislosti na dospělých, získání jistoty, sociálně zodpovědné chování a příprava na manželství a rodinný život.⁵⁷

Adolescenti začínají být uvážlivější než v předchozím období, ustupuje přehnaná naivní romantičnost a jedinec se začíná více přiklánět k reálnému životu a problémům, které život přináší. U některých adolescentů přetrvává povrchní uvažování, způsobené ve většině pří-

⁵⁵ Kraus B. et al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno : Padio, 2006, s. 14

⁵⁶ Říčan P. *Cesta životem*. Praha : Portál, 2004, s. 216-222

⁵⁷ Trpišovská D., Vacínová M. *Ontogenetická psychologie*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, 2006, s. 56

padů chudšími životními zkušenostmi. Adolescenti již dokáží hájit své názory a používat logické argumentace.⁵⁸

V tomto období se prohlubuje morální a hodnotová orientace, sebehodnocení i hodnocení jiných lidí. Objevuje se uvažování o morálce, otázkách dobra a zla, přemýšlení o vztazích mezi lidmi, o smyslu lidského života a jeho cíli. Vzorem jsou často adolescentům životy a osudy významných lidí a hrdinů uměleckých děl a jejich morální vlastnosti a rysy. V utváření morální a hodnotové orientace mladých jedinců se však mohou projevit i nežádoucí rysy, na jejichž základě se vyvíjejí sklony k výtržnictví a kriminalitě. Patří mezi ně nedostatky ve výchově, v sociálním prostředí, velký vliv mají masové sdělovací prostředky, dosažení tužeb prostřednictvím výtržnictví a požívání alkoholu a jiných zakázaných látek a neschopnost vlastní seberegulace.⁵⁹

Důležitou oblastí adolescence jsou vrstevnické vztahy, vztahy k opačnému pohlaví a první lásky. Vrstevnické skupiny jsou obvykle charakterizovány společnými aktivitami a zájmy, v malých skupinách se formují skupinové role a normy, vytváří se společné úkoly a cíle. Vrstevnické vztahy jsou znamením vědomí „my“, vedou ke společným činnostem, kontaktům a soužití ve skupině. První lásky bývají doprovázeny pocitem štěstí, představa ideálního partnera však bývá často povrchní, zaměřená na vnější vzhled protějšku a bývají opomíjeny charakterové vlastnosti a společné hodnoty.⁶⁰

3.2 Období dospělosti

Období dospělosti se dělí na tři fáze:

- mladší dospělosti (do 30 let);
-

⁵⁸ Kuric J. *Ontogenetická psychologie*. Brno : Akademické nakladatelství CERM s.r.o., 2000, s. 114-115

⁵⁹ Kuric J. *Ontogenetická psychologie*. Brno : Akademické nakladatelství CERM s.r.o., 2000, s. 117-118

⁶⁰ Trpišovská D., Vacínová M. *Ontogenetická psychologie*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, 2006, s. 58-61

- střední dospělost (do 45 let);
- starší dospělost (do 60 let).⁶¹

Dospělost člověka se vyznačuje:

- výkonem produktivní práce, jež činí jedince existenčně nezávislým a soběstačným, stabilním pracovním výkonem;
- schopností bezkonfliktní spolupráce, podřizování se i vedení ostatních, přijímání i poskytování pomoci a rad;
- samostatným hospodařením;
- vyspělým jednáním v zaměstnání či ve studiu, vyřizováním si svých záležitostí s nadřizenými samostatně, bez impulzivitu či submisivitu, schopnost si vůči nim prosadit svoji vůli;
- realistickými plány do budoucnosti odpovídající jeho zájmům a sklonům;
- samostatným bydlením (či alespoň ohraničeným vlastním prostorem ve společném bytě);
- samostatným trávením volného času, výjimečné trávení volného času s rodiči, ale spíše se svými přáteli;
- poskytováním a přijímáním lásky a něhy, tendencí k citově silnějšímu dlouhodobějšímu vztahu;
- cílevědomým rozšiřováním své orientace v životním a pracovním prostředí;
- aktivním zájmem a péčí o blaho rodiny a přátel.⁶²

Stadium **mladší dospělosti** je dynamickým obdobím, dochází k dosažení vrcholu fyzické výkonnosti, projevuje se touha po prosazení vlastní osobnosti v profesním životě, jedinec

⁶¹ Mojžíš L., Sobota J. *Základy rodinné výchovy*. Praha : Septima, 1997, s. 27

⁶² Říčan P. *Cesta životem*. Praha : Portál, 2004, s. 230-231

si vytyčuje celoživotní perspektivy, často již zakládá rodinu. Naplno se zapojuje do sociálních rolí a dokáže je odpovědně a důsledně plnit. Dochází k plnému začlenění do společenských i pracovních vztahů, v tomto období se jedinec v těchto vztazích stává plnohodnotným a rovnoprávným členem. V některých oblastech se projevuje vrcholná tvořivost, mladší dospělý jedinec se vyznačuje novými a originálními přístupy k řešení problémů, má mnoho životní síly, je flexibilní. Dochází k přebírání plné zodpovědnosti za své občanské, ekonomické a mravní aktivity, plnému rozvoji osobních zájmů a zálib.⁶³

Stadium **středního dospělého věku** se vyznačuje postupující stabilizací, osobnostní zralostí, vyvrcholením tvořivosti a sebejistoty. V tomto období se již začínají křížit evoluční a involuční procesy.⁶⁴ Dochází k plné adaptaci na požadavky profesního a rodinného života. Období střední dospělosti může být také obdobím krize, a to v souvislosti jak s výsledky dosaženými v profesním životě, nespokojenosti v manželském životě či potížemi a problémy při výchově dětí. Život se může jevit jednotvárným, jedinec pociťuje lhostejnost a nudu, čemuž se brání hledáním nových aktivit obohacujícím jeho život, změnou profesní dráhy či životního partnera.⁶⁵

V konfliktních situacích si středně dospělý jedinec vytváří další způsoby jejich řešení – vyhýbání se situaci, odporování, vytváření kompromisů atd. Osobnost dospělého jako zdroje konfliktů může mít příčinu v nedostatečích v charakterových vlastnostech, v nedostatečných technikách a návycích, jakým způsobem zacházet s problémy, nebo nedostatečná orientace v postojích a náladách okolí.⁶⁶

⁶³ Kuric J. *Ontogenetická psychologie*. Brno : Akademické nakladatelství CERM s.r.o., 2000, s. 131-133

⁶⁴ Kuric J. *Ontogenetická psychologie*. Brno : Akademické nakladatelství CERM s.r.o., 2000, s. 139

⁶⁵ Trpišovská D., Vacínová M. *Ontogenetická psychologie*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, 2006, s. 63

⁶⁶ Trpišovská D., Vacínová M. *Ontogenetická psychologie*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, 2006, s. 70-71

Pro jedince ve věku střední dospělosti bývá nejčastějším ústředním zájmem rodina. Děti středně dospělého jedince se dostávají do věku adolescenta a rodiče často do fáze života, kdy již nezvládají všechny činnosti sami a potřebují výpomoc.⁶⁷

Stadium **staršího dospělého věku** se vyznačuje vyšší intenzitou involučních změn, které již začínají výrazněji převládat nad evolučními procesy. Jedinec ve starším dospělém věku se vyznačuje vyzrálým a taktním chováním, svými vědomostmi, asertivitou, vysokou odborností a životní moudrostí, zaujímá významné společenské postavení, životní kariéra je na svém vrcholu. Společenské kontakty se postupně oslabují, ale kontakty s přáteli se prohlubují, představují vzájemnou morální oporu. V souvislosti s involučními procesy dochází k redukci některých zájmů a prohloubení zájmů jiných, vyhovujících individuálnímu tempu jedince a nevyžadujících zvýšenou energetickou sílu.⁶⁸

V rodinném životě dochází ke změnám v kvalitách vztahů k dětem, které zakládají své rodiny, vytvářejí se nové vztahy k vnukům a vnučkám. U starších dospělých se projevuje „syndrom prázdného hnízda“, zejména ženy pociťují nepotřebnost a prázdnotu.⁶⁹

3.3 Období stáří

Počátek období stáří se vymezuje 60 – 65 rokem života jedince. Stárnutí se výrazněji projevuje změnami v tělesných funkcích člověka, na které se váží změny psychické. V tomto období dochází ke změně sociálních rolí. Ukončením profesního života dochází k méně častým společenským kontaktům. Odchodem do důchodu se mění životní styl jedince, v popředí zájmů je rodina, cestování, práce na zahradě nebo v domácnosti, zájmová činnost

⁶⁷ Říčan P. *Cesta životem*. Praha : Portál, 2004, s. 304-305

⁶⁸ Kuric J. *Ontogenetická psychologie*. Brno : Akademické nakladatelství CERM s.r.o., 2000, s. 149-151

⁶⁹ Kuric J. *Ontogenetická psychologie*. Brno : Akademické nakladatelství CERM s.r.o., 2000, s. 151

nebo další vzdělávání. Aktivita a přizpůsobivost starších lidí je činí optimističtějšími, mají více plánů do budoucna.⁷⁰

I v tomto období dochází ke změnám vztahů mezi rodiči a dětmi. Nejdříve rodiče podporují rodiny svých dětí, a to jak finančně, tak i výpomocí (např. v domácnosti, či s péčí o děti), později dochází v tomto vztahu k obratu, kdy rodiče vzhledem ke svému zhoršujícímu se zdraví a úbytku sil sami potřebují pomoc.⁷¹ Změny ve stáří se projevují v sociálním chování, které výrazně ovlivňuje rodinné soužití, někteří staří lidé se stávají egocentrickými, podezřívavými a vztahovačnými, vytýkají svým blízkým nedostatek lásky, vděčnosti, nesmyslné křivdy. Bývají nepříjemní, nepřátelští a podráždění.⁷²

Vůči generaci starých lidí se často projevuje ateismus, který obecně označuje předsudky vůči stáří. Mezi předsudky zakládající ateismus se řadí:

- nemoc – staří lidé jsou často nemocní, potřebují dlouhodobou péči, nemohou se zapojit do běžných aktivit;
- impotence – staří lidé již pohlavně nežijí, aktivní sexuální život je považován za abnormalitu;
- ošklivost – krása je spojována s mládím, používají se ponižující termíny, které označují osoby ve starším věku;
- pokles duševních schopností;
- duševní choroba;
- zbytečnost – představa, že starší lidé nejsou schopni pokračovat v práci, neproduktivita jejich práce;

⁷⁰ Trpišovská D., Vacínová M. *Ontogenetická psychologie*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně 2006, s. 74-84

⁷¹ Alan J. *Etapy života očima sociologie*. Praha : Panorama, 1989, s. 382-384

⁷² Matějček Z., Dytrych Z. *Radosti a strasti prarodičů aneb když máme vnoučata*. Praha : Grada Publishing, 1997, s. 118-120

- izolace – osamělost a společenská izolace starších lidí;
- chudoba;
- deprese – způsobená neužitečností, senilitou, nemocí, osamělostí, bezmocí či bídou;
- politická moc – starší lidé jsou sobečtí, odvracejí politiky od reforem, které jsou potřebné.⁷³

Obraz stárnoucího člověka bývá často negativní, více jsou patrné involuční změny, avšak u stárnoucích jedinců lze pozorovat zachování krystalické inteligence, získané životní zkušeností, moudrost a psychickou vyrovnanost. Senioři, stejně tak jako mladší jedinci, musí být aktivní a orientovat se ve světě.⁷⁴

Průběh stárnutí lze ovlivnit vlastním postojem k vlastnímu stárnutí, zejména svou psychickou aktivitou či neaktivitou (jejím rozsahem a způsobem).⁷⁵

⁷³ Jirásková V. a kol. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha : Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, s. 21-23

⁷⁴ Sýkorová D. *Autonomie ve stáří*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2007, s. 47-49

⁷⁵ Trpišovská D., Vacínová M. *Ontogenetická psychologie*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, 2006, s. 79

4 MEZIGENERAČNÍ VZTAHY

Dobré a kvalitní mezigenerační vztahy v rodině by měly být pro každého člena rodiny prioritou. Pozitivní vztahy zaručují příznivou celkovou atmosféru v rodině, vzájemnou podporu a pomoc jednotlivých členů rodiny. Jsou také důležité při socializaci jedince od nejranějšího věku. Dítě se prostřednictvím mezigeneračních vztahů v rodině učí jednat a komunikovat s příslušníky jiných generací, pozoruje vzájemné vazby mezi lidmi, učí se vzájemné pomoci a solidaritě s ostatními. Prožívá také různé konfliktní situace mezi členy rodiny, později se také stává účastníkem rodinných konfliktů, které se musí naučit zpracovávat a řešit takovým způsobem, aby nedocházelo k výraznějšímu narušování rodinných vztahů a vazeb. Kvalita mezigeneračních vztahů se pak u dítěte projevuje při vstupu do širší společnosti, kde postupně navazuje vztahy se svými vrstevníky a přichází do kontaktu s nerodinnými příslušníky ostatních generací a je předpokladem úspěšného zapojení se do společnosti a společenského života.

4.1 Soužití více generací

Soužití více generací může znamenat společné bydlení, které vyžaduje od členů rodiny mít mezi sebou dobré vztahy, vycházet si navzájem vstřícně a přitom si „nepřekážet“, být k ostatním členům rodiny tolerantní. Na soužití více generací se však můžeme podívat i z širšího hlediska, jako soužití generací vedle sebe, ne však spolu, tedy v jednom domě či bytě.

Cibulec uvádí stanoviska soužití více generací:

- nesmiřitelné stanovisko – je častější u mladších lidí, jedinec zajímající toto stanovisko si na vzájemný mezigenerační styk nepotrpí, dává přednost své vlastní osobě před ostatními, je sobecký; může se jednat o nepřátelský postoj vytvořený na základě dlouhodobých vážných neshod mezi členy rodiny;
- podřízenecké stanovisko – vyskytuje se častěji než stanovisko nesmiřitelné, většinou se jedná o případy, kdy rodiče ovládají své děti i v jejich dospělém věku; toto stanovisko se řadí spíše k negativním než pozitivním projevům mezi generacemi,

může mít různé variace – od absolutní podřízenosti až k symbolické („povinná“ úcta ke svým rodičům a starším lidem);

- vynucené stanovisko – zahrnuje ty případy, kdy okolnosti vyžadují soužití více generací v jedné domácnosti a které je nedobrovolné, i když generace vůči sobě nezažívají negativní postoje;
- „vychytralé“ stanovisko – v tomto případě bývá mladšími členy rodiny vytvářena iluze jejich zájmu o starší členy rodiny, které následně využívají pro své zájmy a potřeby;
- podbízivé stanovisko – častěji se projevuje u rodičů v případech, kdy o ně děti nejeví větší zájem, snaží se „kupovat si“ jejich lásku a pozornost, tento postoj působí negativně v případě obou generací;
- rovnocenné (realistické) stanovisko – toto stanovisko patří k nejžádanějším v mezigeneračních rodinných vztazích, vychází z kladných životních hodnot, realistického postoje, vytváří pohodu mezi generacemi; základem je rovnocenný vztah mezi členy rodiny se stejnými právy a povinnostmi;
- liberální (volné) stanovisko – v mezigeneračních vztazích bývá zastoupeno zřídka, u jednotlivých členů rodiny se předpokládá vysoká tolerantnost i omezenější zájem o ně, nevměšují se navzájem do svých soukromých záležitostí; toto stanovisko se vyznačuje oslabenějšími citovými vazbami mezi příslušníky rodiny.⁷⁶

Na dobré kvalitě vztahu je třeba pracovat, tedy naslouchat druhému, ale i pečovat sám o sebe. B. Trélaün uvádí rady, jak pečovat a napomáhat k dobrému vztahu:

- věnovat pozornost i mimoslovním sdělením (např. tón hlasu, držení těla, gesta);
- přikládání významu komunikace pozitivním dotykem (doteky jsou v životě každého člověka velice důležité);
- připustit i možnost říci „ne“ (upřímnost komunikace, stanovení hranic);

⁷⁶ Cibulec J. *Soužití tří generací*. Praha : Práce, 1980, s. 20-23

- využívat dovednosti mlčet a pozorovat (zvážit svá slova, mít odstup, i mlčení může působit pozitivně);
- dávat přednost otevřeným otázkám obsahujícím „jak“;
- snažit se nesrovnávat ostatní členy rodiny s cizími lidmi;
- vyvarovat se zesměšňování a unáhlených soudů (způsobuje zatrpkllost, uzavírání se do sebe);
- přikládat význam osobnosti druhého i jeho jednání (nehledat chyby, povzbuzovat);
- řešit problémy, ne osoby (nesoudit člověka, ale snažit se vyřešit podstatu problému);
- respektovat a přijímat odlišnosti druhého (odlišné pocity, odlišné potřeby a chování, odlišná tvrzení a hodnoty);
- stanovení pravidel společného života (např. rozdělení životního prostoru, úklidu, domácích prací);
- respektovat dohodnutá pravidla a dodržovat sliby;
- zaujímat správnou pozici a roli v rodině (rodič, dítě, prarodič);
- nechávat si vzájemně prostor;
- vyzkoušet výměnu rolí;
- „provětrání“ vztahů (oddělená dovolená rodičů, občasné trávení volného času rodičů bez dětí nebo dětí jen s jedním z rodičů).⁷⁷

V soužití vícegenerační rodiny má velký **význam role prarodičů**, jejich vliv zejména ve výchově dětí může být velice silný a přispívat ke kvalitním vztahům mezi jednotlivými generacemi v rodině. Pomáhají při péči o děti zejména v době prázdnin nebo v případě potřeby rodičů, mohou přispívat svou pomocí při řešení krizových situací.⁷⁸

⁷⁷ Trélaün B. *Překonávání konfliktů v rodině*. Praha : Portál, 2005, s. 36-43

⁷⁸ Vohralíková L., Rabušic L. *Čeští senioři včera, dnes a zítra*. Brno : VÚPS, Výzkumné centrum, 2004, s. 62

Soužití více generací je poznamenáno zejména rozdílem dvou různých historických období, rozdílem věku, životních zkušeností, celkovou atmosférou dané doby i hmotnou úrovní. Generační rozdíly byly patrné vždy, ale v současné době se stávají stále výraznější, poznamenané rozvojem vědy a techniky a celkovým rozmachem civilizace. Na vztahy mezi generacemi působí také změny v názorech lidí, mají výraznou souvislost se společenskými změnami a mentalitou lidí.⁷⁹

Mezigenerační vztahy, ač ovlivněny a poznamenány proměnami společnosti, **zůstávají silné**, pouze se přizpůsobují novým podmínkám a projevují se navenek různými způsoby. Je patrná blízkost i **tzv. funkční solidarita** (ochota vzájemné pomoci) i **sklony k zachování nezávislosti mezi jednotlivými generacemi**.⁸⁰

4.2 Mezigenerační učení

Mezigenerační učení se vymezuje jako proces vzájemného předávání dovedností, znalostí, postojů a hodnot, podporující větší respekt a porozumění mezi jednotlivými generacemi, budující soudržnost. Tyto aspekty se přenášejí z generace na generaci prostřednictvím různých způsobů. Mezigenerační učení může být záměrné (tedy cílené) i nezáměrné (orientace v každodenním životě a životních situacích a jejich zvládnutí), vědomé či nevědomé, celoživotní i všeživotní, sociální, senzomotorické či verbálně kognitivní, neformální a informální.⁸¹

Mezigenerační učení představuje pro dítě v podstatě první vzdělávání, učí se společnou činností, sdílením životních hodnot, soužitím, nápodobou i osobním vzorem ostatních čle-

⁷⁹ Márová Z. *Být babičkou a mít babičku*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 22-23

⁸⁰ Rabušicová M., Kamanová L., Pevná K. *O mezigeneračním učení*. Brno : Masarykova univerzita, 2011, s. 76-77

⁸¹ Rabušicová M., Kamanová L., Pevná K. *O mezigeneračním učení*. Brno : Masarykova univerzita, 2011, s. 31-34

nů rodiny. Důležité je **rodinné plánování a společné rodinné rozhovory**, kterých by se děti měly účastnit, měly by mít možnost vyjádřit svůj názor a aktivně se na plánování podílet. Prostřednictvím společného plánování a rozhovorů si dítě vytváří nejrůznější postoje a názory, učí se podílet se na společných záležitostech rodiny.⁸²

Rabušicová uvádí modely učení v rodině:

- otevřený sdílející rodinný model – základem tohoto modelu je častý vzájemný kontakt mezi všemi členy rodiny, sdílení radostí, starostí i problémů, intenzivní komunikace; všichni členové rodiny jsou si navzájem rovnocennými partnery; v tomto modelu je učení obousměrné;
- respektující sestupný rodinný model – tento model vyjadřuje vzájemný respekt mezi jednotlivými generacemi, vzájemnou ohleduplnost jednotlivých členů rodiny; pozornost směřuje od starší generace k mladší;
- vzestupný rodinný model – vysoká četnost kontaktů všech generací, generace prarodičů zde má výsadní postavení, pozornost směřuje spíše od mladší generace ke starší; v tomto modelu probíhá učení jednosměrné – od starší generace ke generaci mladší;
- otevřený nesdílející rodinný model – převládající sporadické kontakty mezi členy rodiny, je patrná výrazná nezávislost a individualizace členů rodiny; mezigenerační učení v tomto modelu neprobíhá vůbec nebo pouze minimálně.⁸³

Pro mezigenerační učení se také důležitá kultura rodiny a s ní spojená rodinná soudržnost, komunikace a celková atmosféra v rodině. Pro pozitivní ovlivnění mezigeneračního učení je podstatná přátelská atmosféra uvnitř rodiny, otevřená komunikace a vysoká míra soudržnosti. Neustálé mezigenerační učení a převládající vysoká míra sdílení pozitivně

⁸² Matějček Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha : Portál, 1994, s. 36-37

⁸³ Rabušicová M., Kamanová L., Pevná K. *O mezigeneračním učení*. Brno : Masarykova univerzita, 2011, s. 104-106

ovlivňuje vztahy v rodině. K tomu je nezbytné společné trávení volného času, vzájemná důvěra, vzájemné sdílení hodnot a důvěrností. Takové mezigenerační učení označujeme jako „pro-učící rodinnou kulturu“.⁸⁴

Mezigeneračního učení se účastní **všichni členové rodiny**. Učení může být vrstevnické (např. sourozenecké, partnerské – to však neprobíhá na bázi učení mezigeneračního), nebo takové, při němž se vzájemně učí dvě generace (např. otec dceru, matka syna, prarodič vnoučata). Učení mezi jednotlivými členy rodiny probíhá **obousměrně, je tedy vzájemné**. I starší generace se dnes sama chce učit a potřebuje k tomu pomoc a podporu generace mladší. Starší generace pak předávají generaci mladší rodinné tradice, hodnoty a rodinnou historii, zejména vyprávěním příběhů.⁸⁵

Obousměrným mezigeneračním učáním se vytváří lidská vzájemnost. Už Pestalozzi poukázal na to, že tento proces nikdy není jednostranný, protože tak jak se děti učí od starších, tak i starší se učí od dětí, které sami vychovávají.⁸⁶

Nejvýraznější mezigenerační učení nejspíše probíhá **mezi prarodiči a vnoučaty**. Prarodiče mají na svá vnoučata více času než rodiče, mají více životních zkušeností a určitý nadhled. Mezi nejčastější metody patří rozhovory, poučování, učení vtípem a hrou. Vnoučata zase své prarodiče seznamují s „dnešním světem“ a novými informačními technologiemi, pomáhají jim s orientací v současné době, umožňují jim poznání dnešní mladé generace.⁸⁷

⁸⁴ Rabušicová M., Kamanová L., Pevná K. *O mezigeneračním učení*. Brno : Masarykova univerzita, 2011, s. 92-93

⁸⁵ Rabušicová M., Kamanová L., Pevná K. *O mezigeneračním učení*. Brno : Masarykova univerzita, 2011, s. 113-114

⁸⁶ Hauserová-Schönerová I. *Děti potřebují prarodiče*. Praha : Portál, 1996, s. 30

⁸⁷ Rabušicová M., Kamanová L., Pevná K. *O mezigeneračním učení*. Brno : Masarykova univerzita, 2011, s. 154-159

4.3 Mezigenerační konflikty

Konflikt je označení pro střetnutí dvou nebo i více protikladných sil nebo snaha jedince uplatňovat svou převahu. Lze jej též použít pro označení vzájemného střetu či soutěže. Nejlépe však pojem konflikt definujeme jako nedorozumění mezi lidmi. Konflikt bývá vnímán jako negativní jev. Nemusí být ovšem pouze negativní, negativní jsou naše postoje k němu. Pokud jej sami vnímáme jako negativní, pravděpodobně budeme jednat způsobem vyvolávajícím negativní důsledky. Změny v přístupu ke konfliktu můžeme docílit efektivní komunikací a aktivním nasloucháním.⁸⁸

Mezigenerační konflikty pramení zejména z důvodu **rozdílných životních stylů jednotlivých generací**. Pro starší generaci je dnešní svět, poznamenaný prudkým rozvojem v různých oblastech, jako je např. volný trh, soukromé firmy, globální ekonomika, konkurzy, kariérní rozvoj i riziko, hazard a podvody, neznámý a nepochopitelný. Zcela odlišný životní styl rodičů a jejich dospělých dětí je důsledkem hlubokého neporozumění až odcizení, mladí lidé mají v současné době možnosti, které jejich rodiče neměli a někdy odcházejí pracovat do ciziny.⁸⁹

Konflikt v rodině lze zvládat různými způsoby:

- ústupová pozice – situaci a ostatní účastníky konfliktu přijímáme takové jakí jsou, vytvoříme si odstup od konfliktu;
- dialog – jedná se o přímou komunikaci mezi účastníky konfliktu, prostřednictvím dialogu bychom měli docílit porozumění druhým, v některých případech stačí k ukončení konfliktu;

⁸⁸ Jirásková V. a kol. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha : Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, s. 27-31

⁸⁹ Tanská N. *Proč jdeme mladým na nervy?* Praha : Motto, 2001, s. 37-38

- domluva – efektivní komunikací a aktivním nasloucháním zjistit potřeby a cíle účastníků konfliktu, ujasnit si možnosti řešení konfliktu, každá správně uskutečněná domluva má dva vítěze;
- rozhodnutí, příp. soud – rozhodnutí, které spor ukončí, v domácím konfliktu přichází ze strany rodičů;
- zprostředkování dohody (mediace) – zde je důležitý „třetí“ – zprostředkovatel, který pomáhá jednajícím stranám obnovit dialog a nalézt uspokojivé řešení konfliktu, stejně jako u dialogu by výsledkem měli být dva vítězové.⁹⁰

Výhodou řešení konfliktu prostřednictvím domluvy a mediace je snaha jednajících stran konflikt vyřešit a ukončit – důležité je v tomto případě naslouchání a vzájemný respekt. Přínosem je také uspokojení stran konfliktu a déletrvající výsledné řešení – to je důsledkem efektivní komunikace a jeho zvolením všemi jednajícími stranami. K dalším výhodám domluvy a mediace patří setrvání stávajícího stavu nebo možnost utváření vztahu jiným způsobem – přednost by mělo mít zachování vztahu před docílením dohody. Domluva a mediace mají také výchovnou roli – na jednání se mohou podílet všichni členové rodiny a společně řešit potíže při společném soužití a i názory nejmenších členů rodiny by měly být stejně důležité, jako názory ostatních.⁹¹

Hlavní příčinou mezigeneračních konfliktů je **předpojatost jednotlivých generací vůči sobě navzájem** a též trvání na nejrůznějších klišé (ve většině případů nepravdivých). Tak dochází k tomu, že mladí lidé odsuzují seniory pro jejich nepružnost, způsob života, jejich myšlenky a názory, které jim připadají zkosnatělé a dávno překonané. Na straně druhé však někdy senioři negativně hodnotí generaci mladou, aniž by k tomu měli důvod. Jedinci jedné generace mívají často ustálenou představu o generaci jiné a tato jejich teorie jim brání pátrat a přemýšlet o tom, že ve skutečnosti může být všechno úplně jinak. V některých

⁹⁰ Trélaün B. *Překonávání konfliktů v rodině*. Praha : Portál, 2005, s. 57-61

⁹¹ Trélaün B. *Překonávání konfliktů v rodině*. Praha : Portál, 2005, s. 61-62

případech může být tato teorie vytvořena na základě jedné špatné zkušenosti a jedinec pak hodnotí celou generaci výhradně na základě této jedné zkušenosti.⁹²

4.4 Rodinná solidarita

Mezigenerační solidarita je Williamsem a Nussbaumem (2001) vymezena jako solidarita, která se odehrává **mezi rodiči a jejich dětmi**. Jedná se o vztahy mezi mladšími a staršími členy rodiny. Lidé, patřící ke starší generaci, mají větší zájem na dobrých vztazích a do mezigeneračních vztahů více vkládají, než lidé patřící ke generaci mladší.⁹³

Formy rodinné podpory uvedla jako dva typy pomoci Agens Pitrouová:

- pomoc, která umožňuje udržet „normální“ život, představuje zejména podporu při materiálních potížích či neočekávaných nehodách; tato forma rodinné podpory je charakteristická spíše pro rodiny z nižších sociálních vrstev;
- pomoc, která umožňuje sociální vzestup, tzn. vede ke zlepšení postavení dětí ve společnosti, představuje formu rodičovské podpory směřující k tomu, aby jejich děti mohly dosáhnout co nejdříve stejného postavení jako oni; tato forma rodinné podpory je charakteristická spíše pro střední a vyšší třídu.⁹⁴

Mezigenerační solidarita je nejvíce patrná mezi generací seniorů a generacemi mladšími. Dnešní senioři si co nejdéle uchovávají nezávislost na svých dětech a svém okolí a snaží se jim pomáhat, na straně druhé však věří v to, že jim jejich děti pomohou v případě, že budou pomoc jednou potřebovat. Mezigenerační pomoc je obousměrná, její intenzita je však v jednotlivých obdobích rodinného cyklu různá. Nejprve nejstarší generace rodinu svých

⁹² Jirásková V. a kol. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha : Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, s. 26

⁹³ Rabušicová M., Kamanová L., Pevná K. *O mezigeneračním učení*. Brno : Masarykova univerzita, 2011, s. 77

⁹⁴ Singly de F. *Sociologie současné rodiny*, 1999. Praha : Portál, s. 73

děti podporuje (finančně i v některých službách), postupně však u nich dochází k úbytku sil a zhoršování zdravotního stavu do takové míry, že sami pomoc a podporu potřebují.⁹⁵

V přístupu k prožívání vztahu ke starým rodičům můžeme pozorovat smísení pozitivních a negaativních citů, ze kterých často vyplývají ambivalentní postoje. K pozitivním citům patří láska k rodičům, uspokojování potřeb a přání staršího člena rodiny, zabránění vstupu seniora do zařízení sociální péče, přítomnost starého člověka rodinu obohacuje. Negativní pocity představuje obava z toho, že nesplním svůj úkol, pokud k sobě nepřijmu rodiče vyžadujícího pomoc, nesmiřitelnost se zhoršením zdravotního stavu rodiče, obava z neschopnosti postarat se o starého rodiče, strach ze ztráty partnera nebo nepochopení ostatních členů rodiny v důsledku náročné péče o rodiče, rozrušení z obratu tradičního vztahu rodiče a dítěte, úzkost ze ztráty milovaného člověka.⁹⁶

Zhoršení zdravotního stavu staršího člena rodiny se v některých případech dotýká i menších dětí. Děti by neměly být ani v tomto případě od starších a nemohoucích členů rodiny izolovány (záleží přitom na věku dítěte, jeho odolnosti a vzájemných vztazích a hodnotách v dané rodině), měly by se postupně učit s těmito jevy vyrovnávat a pozitivním způsobem je zpracovávat. U dětí by v tomto směru měla být rozvíjena úcta ke stáří i citlivost k jeho potížím. Rodiče by měli mít na paměti, že i oni jednou zestárnou, jejich stáří může mít totožné projevy, jako stáří jejich rodičů a pomoc, kterou nyní poskytují svým rodičům, budou očekávat od svých dětí, příp. vnoučat. Nejrůznější projevy stárnutí a stáří, projevující se u nejstarších členů rodiny a příčiny těchto projevů by měly být dětem vhodnou formou s ohledem na jejich věk vysvětlovány. Děti jsou tím připravovány na nepříjemnosti, které jim jejich budoucí život bude přinášet a zvyšuje se jejich citlivost vůči bolesti a utrpení druhých.⁹⁷

⁹⁵ Vohralíková L., Rabušic L. *Čeští senioři včera, dnes a zítra*. Brno : VÚPS, Výzkumné centrum, 2004, s. 62-63

⁹⁶ Pichaud C., Thareauová I. *Soužití se staršími lidmi*. Praha : Portál, 1998, s. 70

⁹⁷ Matějček Z., Dytrych Z. *Radosti a strasti prarodičů aneb když máme vnoučata*. Praha : Grada Publishing, 1997, s. 123-125

Výsledky výzkumu **GGS 2005** (*GGS – Generations and Gender Survey*) prokázaly **velmi silnou mezigenerační solidaritu a vazby v rodině české společnosti**. Z výzkumu také vyplynul názor respondentů o vzájemné podpoře jednotlivých členů rodiny, která by měla být obousměrná. Formy pomoci jsou finanční, materiální, fyzická a poskytování péče, duševní a morální. Většina respondentů tohoto výzkumu se přiklání k názoru, že **péče o starší členy rodiny je spíše úkolem rodiny než společnosti**, přičemž od státu se očekává pomoc v oblasti finančního zabezpečení.⁹⁸

V minulosti patřila vzájemná mezigenerační výpomoc k rodinné tradici, perspektiva této výpomoci v současnosti a směrem k budoucnosti nabývá jiných forem. Již dnes se tlak na ekonomickou aktivitu žen, které nejčastěji pečují o starší členy rodiny, stává překážkou při této péči. Negativním jevem je také snižující se porodnost a tím zapříčiněný úbytek dětí, potažmo vnuků, v budoucnosti se tedy předpokládá nižší počet potenciálních pečovatelů o generaci seniorů. Podle Kučery (2009) bude docházet ke snižování kvality kontaktů a komunikace, písemná, telefonní či elektronická komunikace bude stále více upřednostňována před osobním kontaktem, které budou stručnější a chladnější po stránce citové, což může způsobovat osamění a sociální izolaci starších lidí.⁹⁹

4.5 Postoje generací vůči sobě

Každá rodina je složena z více generací, obvykle ze tří, někdy i ze čtyř, které jsou navzájem spojené a ovlivňují se. Úroveň náklonnosti jedince k ostatním lidem je u každého odlišná. Někteří lidé mají mezi sebou výborný vztah a dokáží žít spolu harmonicky. V jiném případě může dojít k tomu, že některý z rodičů nemá zrovna pozitivní vztah k některému z prarodičů a tuto situaci dává příliš najevo před dítětem. Dítě, které má svou babičku či dědečka rádo, pak nechápe, proč se jeho prarodič stává terčem kritiky některého z jeho

⁹⁸ Kuchařová V., Šťastná A. *Partnerství, rodina a mezigenerační vztahy v české společnosti*. Praha : Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i., 2009, s. 104

⁹⁹ Vohralíková L., Rabušic L. *Čeští senioři včera, dnes a zítra*. Brno : VÚPS, Výzkumné centrum, 2004, s. 65

rodičů. Tato situace může nastat i v opačném případě, tedy kdy prarodiče před dítětem kritizují jeho rodiče. Tyto kritiky se v rodině často objevují mezi tchyní, tchánem a snachou a zetěm.¹⁰⁰

Cibulec uvádí tři typy názorů v souvislosti s problematikou vztahů mezi generacemi:

- objektivní názory – jedinci si uvědomují své vlastní přednosti a nedostatky a téhož uvědomění jsou schopni i u členů jiných generací;
- subjektivní názory – jedinci z jedné generace si nedokáží uvědomit chyby u té své generace, zato tyto chyby vnímají u generací ostatních; často vznikají ze vzorů, které se projevují v rodině, v níž daný jedinec žije; významné jsou i charakterové vlastnosti jedince;
- předsudky – jedná se o názory jedince, který zaujatě vystupuje proti ostatním generacím; původ mají v dětství, tedy v rodině; předsudky se poměrně často vyskytují v mezigeneračních vztazích, zejména u mladých lidí, kteří si je vytvářejí vůči generacím starším.¹⁰¹

Cibulec také uvádí přístupy generací vůči sobě navzájem:

- nepřátelský až agresivní přístup (antagonistické stanovisko) – mezi generacemi se vyskytuje v malé míře, značí silně narušené rodinné vztahy, je patrné nepřátelské klima mezi členy rodiny; nepřátelství může být důsledkem velmi přísné výchovy, alkoholismu, hrubého chování a trestné činnosti; tento postoj může vzniknout v případech, kdy jsou generace z různých důvodů nuceny žít spolu v jedné domácnosti, je mezi nimi velký věkový rozdíl a zastávají odlišné názory a hodnoty;
- nekritický přístup – tento přístup je také řazen ve vztazích mezi generacemi mezi negativní; jedinci zaujímají pozitivní stanovisko ke generaci své a negativní

¹⁰⁰ Satirová V. *Kniha o rodině*. Praha : Nakladatelství Práh, 1994 , s. 271-272

¹⁰¹ Cibulec J. *Soužití tří generací*. Praha : Práce, 1980, s. 13-14

ke generacím jiným, přeceňují důležitost, užitečnost a význam své vlastní generace, tento přístup způsobuje napětí mezi generacemi v rodině a je zdrojem řady konfliktů;

- neutrální přístup – přístup, kdy jedinec volí „zlatou střední cestu“, není vůči jiným generacím ani pozitivně, ani negativně vyhraněn;
- pozitivní až přátelský přístup – přístup, kdy jedinec je schopen si uvědomovat přednosti a nedostatky jak generace své, tak generací jiných, umí jednat s ostatními lidmi a snaží se neustále zlepšovat a zkvalitňovat vztahy mezi generacemi uvnitř rodiny;
- ambivalentní přístup – přístup, který vzniká na základě pozitivních i negativních zkušeností s ostatními generacemi, tento přístup nejčastěji zaujímají lidé, kteří neměli příliš šťastné dětství, ale v dospělosti žijí ve spokojeném manželství nebo lidé, které velmi zklamal některý z jeho blízkých z jiné generace.¹⁰²

Matějček a Dytrych třídí chování prarodičů do šesti skupin:

- vládci rodiny – vyžadují respekt od ostatních členů rodiny z mladších generací, jsou pro ně autoritami, nepřipouštějí diskusi ani při rozhodování závažnějších rodinných záležitostí, velmi málo respektují přání ostatních, vyžadují dodržování rodinných tradic;
- protektoři – svým vnoučatům chtějí dopřát jen to nejlepší, neustále je hlídají a ochraňují, aby jim nebylo ubližováno, obviňují rodiče z nesprávné výchovy a zacházení s dětmi, vměšují se i do běžných dětských sporů za účelem ochrany svého vnoučete;
- obětavci – vnoučata jsou pro ně středobodem jejich života, nelitují ničeho, co vloží do péče o svá vnoučata, přičemž nezasahují do chodu rodiny dětí, přednostně uspokojují potřeby vnoučat před potřebami svými; v některých případech se tímto způsobem prarodiče chovají nezištně, z lásky ke svým vnoučatům, v jiných touží

¹⁰² Cibulec J. *Soužití tří generací*. Praha : Práce, 1980, s. 15-20

po obdivu svého okolí, jakými jsou skvělými prarodiči a jak se dokáží pro své blízké obětovat;

- žijí nový život – tato situace nastává, pokud se prarodiči stanou lidé ve středním dospělém věku; někdy se může stát, že v tomto věku mají nejen vnouče, ale i vlastní malé dítě, jehož výchově pak dávají přednost před péčí o vnoučata; prarodiče také v tomto věku stále chodí do zaměstnání, mají své vlastní zájmy a koníčky, kterým chtějí věnovat část svého volného času;
- opuštění – tato situace nastává v případě, že děti žijí od svých rodičů daleko, nemají o ně větší zájem a ani o jejich zájem příliš nestojí; změny nenastávají ani v případě nemoci a ztráty soběstačnosti některého z prarodičů;
- všichni ostatní – vztah mezi generacemi se odvíjí na základě různých životních situací, které vznikají na straně dětí a vnoučat i prarodičů, někdy se k sobě chovají přátelsky a vzájemně si pomáhají, v jiném období se mezi nimi vytváří nepřátelský postoj.¹⁰³

Vztahy mezi prarodiči a vnoučaty prochází ze strany vnoučat různými vývojovými obdobími. Kvalitní a láskyplné vztahy budované během dětství vnoučat se s jejich vývojem proměňují, generace prarodičů přestává dětem vstupujícím do období puberty rozumět, vznikají potíže ve spolupráci a komunikaci mezi nimi. Vnoučata v dospívajícím věku příliš nestojí o rady prarodičů, vše nové si chtějí vyzkoušet, se vším novým experimentovat. prarodiče a vnoučata by se měli naučit vzájemně respektovat, nezasahovat si navzájem do života a získávání životních zkušeností. Měli by si být vzájemnou oporou a budovat pozitivní vztahy mezi generacemi uvnitř rodiny.¹⁰⁴

¹⁰³ Matějček Z., Dytrych Z. *Radosti a strasti prarodičů aneb když máme vnoučata*. Praha : Grada Publishing, 1997, s. 105-110

¹⁰⁴ Matějček Z., Dytrych Z. *Radosti a strasti prarodičů aneb když máme vnoučata*. Praha : Grada Publishing, 1997, s. 64-66

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUM ZAMĚŘENÝ NA VZTAHY A SOLIDARITU MEZI GENERACEMI V RODINĚ

5.1 Cíle výzkumu a stanovení hypotéz

Cílem výzkumného šetření je zjistit, jaké jsou vztahy mezi generacemi uvnitř současné rodiny, zda probíhá vzájemná pomoc, mezigenerační učení a je přítomna mezigenerační solidarita.

Hlavní cíle výzkumu :

- zjistit, jaká je četnost kontaktů mezi jednotlivými generacemi v rodině;
- zjistit, jaké jsou vztahy a jak časté jsou konflikty v rodině;
- zjistit, jakou formou probíhá pomoc mezi generacemi v rodině;
- zjistit, zda respondenti očekávají v budoucnosti pomoc od členů své rodiny;
- zjistit, zda rodina tráví společně volný čas a jestli mají její členové společné zájmy a záliby;
- zjistit, zda v rodině probíhá mezigenerační učení.

Na základě těchto cílů byly stanoveny hypotézy :

H1 : Předpokládám, že se rodiny scházejí častěji než při příležitosti svátků a rodinných oslav.

H2 : Většina adolescentů pomáhá svým rodičům a prarodičům pravidelně a často s běžnými domácími pracemi.

H3 : Většina členů rodiny považuje za svou povinnost postarat se v případě potřeby o své blízké.

H 4 : Mezi většinou adolescentů a seniorů probíhá mezigenerační učení.

H5 : Většina rodin tráví společně volný čas.

5.2 Použité metody

Při výzkumu je použita kvantitativní metoda, uskutečněná prostřednictvím anonymních dotazníků (viz přílohy č. 1 – 3.).

Dotazníky jsou rozděleny pro jednotlivá vývojová období – pro adolescenty, dospělé a seniory, s otázkami přizpůsobenými jednotlivým věkovým skupinám.

Dotazníky zahrnují otázky zjišťující pohlaví respondenta, vzdálenost bydliště generací jednotlivých rodin, nejčastější formu komunikace, kvalitu vztahů a četnost konfliktů v rodině, dále otázky týkající se solidarity a pomoci, trávení volného času, shodu koníčků a zájmů s ostatními generacemi v rodině a u adolescentů a seniorů výskyt mezigeneračního učení mezi těmito generacemi.

5.3 Charakteristika výzkumného souboru

Soubor respondentů je tvořen příslušníky vývojového období adolescence, dospělosti a stáří. Celkem bylo distribuováno 180 dotazníků – 60 pro každou věkovou skupinu. Z tohoto počtu se vrátilo 173 vyplněných dotazníků, z toho jeden pro účely výzkumného šetření nepoužitelný. O vyplnění dotazníků byli požádáni moji spolupracovníci a jejich rodiny.

Pro výběr respondentů byla stanovena tato kritéria :

Adolescenti – věk 15-20 let, musí mít rodiče i prarodiče.

Dospělí – věk 35-50 let, musí mít děti i rodiče.

Senioři – věk nad 60 let, musí mít děti a vnoučata.

V rodině respondenta tedy musí být zastoupeny všechny tři generace.

Z celkového počtu 173 vrácených dotazníků je 58 určených pro adolescenty (z toho jeden pro účely výzkumného šetření nepoužitelný, z tohoto důvodu byl vyřazen), 58 určených pro dospělé a 57 určených pro seniory.

Kategorii adolescentů tvoří 38 dívek a 19 chlapců, z kategorie dospělých je 40 žen a 18 mužů a kategorie seniorů je tvořena 34 ženami a 23 muži.

Tabulka č. 1 – Přehled zastoupení mužů a žen v jednotlivých věkových kategoriích

	Adolescenti	Dospělí	Seniori
Muži	19	18	23
Ženy	38	40	34
Celkem	57	58	57

5.4 Prezentace výsledků výzkumu

V této kapitole budou prezentovány výsledky jednotlivých otázek položených v dotaznících. Vždy je uvedena otázka položená v dotazníku a rozbor výsledků vyplývajících po zpracování údajů.

Jak daleko bydlíte od svých prarodičů (rodičů, dětí a vnoučat)?

Všem věkovým skupinám byla položena otázka na vzdálenost bydliště, a to adolescentů od svých prarodičů, dospělých od svých rodičů a seniorů od svých dětí a vnoučat.

Při zpracování této otázky byly vytvořeny kombinace jednotlivých odpovědí v případě adolescentů a seniorů. Většina adolescentů má dvoje prarodiče, kteří ne vždy žijí ve stejném místě, totéž platí u seniorů a bydliště jejich dětí.

Z výsledků vyplynulo, že adolescenti žijí nejčastěji od svých prarodičů v jiném městě/obci, a to v 17 případech, dále v jednom městě/obci v 16 případech, v 8 případech ve společné domácnosti, ve stejném městě a jiném městě v 7 případech, v jednom domě s oddělenými domácnostmi v 5 případech, v jednom domě s oddělenými domácnostmi a jiném městě ve 2 případech a po jednom případě v jednom domě s oddělenými domácnostmi a jedním městě a ve společné domácnosti a jedním městě.

Dospělí uvedli jako nejčastější vzdálenost bydliště v jednom městě/obci ve 26 případech, v jiném městě/obci v 24 případech, ve 4 případech v jednom domě s oddělenými domácnostmi, ve 3 případech ve společné domácnosti a jeden respondent uvedl, že jeho rodiče žijí v jiné zemi.

Senioři žijí nejčastěji v jiném městě/obci než jejich děti a vnoučata, a to ve 22 případech, ve stejném městě/obci v 16 případech, v 6 případech v jednom městě a jiném městě, v 5 případech ve společné domácnosti, ve stejném městě/obci a v jiném městě/obci, ve společné domácnosti ve 4 případech, v jednom domě s oddělenými domácnostmi ve 3 případech a v 1 případě v jednom domě s oddělenými domácnostmi a jiném městě.

Tabulka č. 2 – Vzdálenost bydliště

	Adolescenti		Dospělí		Senioři	
	Celkem	%	Celkem	%	Celkem	%
Společná domácnost	8	14	3	5	4	7
Jeden dům s odd. domácnostmi	5	9	4	7	3	5
Jedno město/obec	16	28	26	45	16	28
Jiné město/obec	17	30	24	41	22	39
Jeden dům s odd. dom. a jiné město/obec	2	3	0	0	1	2
Jedno město/obec a jiné město/obec	7	12	0	0	6	10
Společná domácnost a jedno město/obec	1	2	0	0	0	0
Společná domácnost						

nost, jedno město/obec a jiné město/obec	0	0	0	0	5	9
Jeden dům s odd. domácnostmi a jedno město/obec	1	2	0	0	0	0
Jiný stát	0	0	1	2	0	0

Jak často se vidíte se svými prarodiči (rodiči, dětmi a vnoučaty)?

Všem věkovým skupinám byla položena otázka týkající se četnosti kontaktů s ostatními generacemi v jejich rodině.

Z výsledků vyplynulo, že adolescenti se se svými prarodiči vidí nejčastěji několikrát do měsíce, a to ve 30 případech, dále několikrát týdně v 11 případech, každý den v 9 případech, několikrát do roka v 7 případech, položku „pouze při příležitosti svátků, narozenin“ neoznačil žádný z respondentů.

Dospělí se se svými rodiči vidí nejčastěji několikrát do měsíce, a to ve 22 případech, dále každý den v 16 případech, v 15 případech několikrát týdně a v 5 případech několikrát do roka, položku „pouze při příležitosti svátků, narozenin“ neoznačil stejně jako u adolescentů žádný z respondentů.

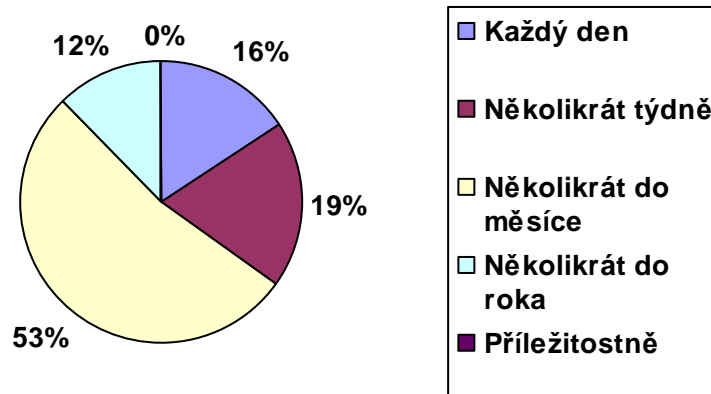
Senioři uvedli, že se nejčastěji se svými dětmi a vnoučaty vidí několikrát do měsíce, a to ve 24 případech, několikrát týdně v 18 případech, ve 14 případech každý den a v 1 případě několikrát do roka. Stejně jako u ostatních dvou skupin zůstala položka „pouze při příležitosti svátků a narozenin“ neoznačena.

Tabulka č. 3 – Četnost kontaktů

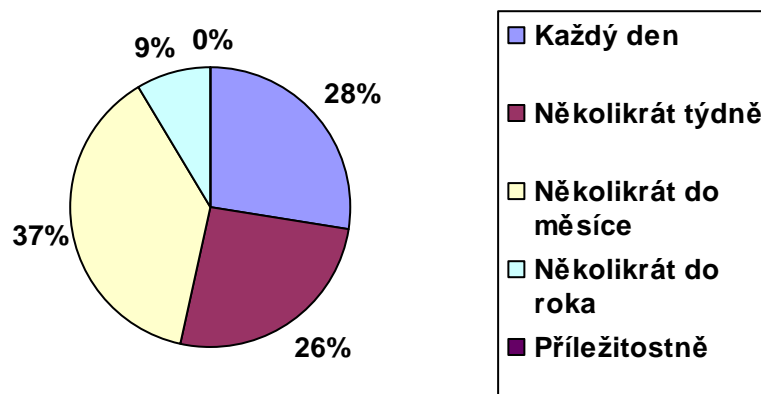
	Adolescenti		Dospělí		Senioři	
	Celkem	%	Celkem	%	Celkem	%
Každý den	9	16	16	28	14	25

Několikrát týdně	11	19	15	26	18	32
Několikrát do měsíce	30	53	22	37	24	41
Několikrát do roka	7	12	5	9	1	2
Příležitostně (svátky, narozeniny)	0	0	0	0	0	0

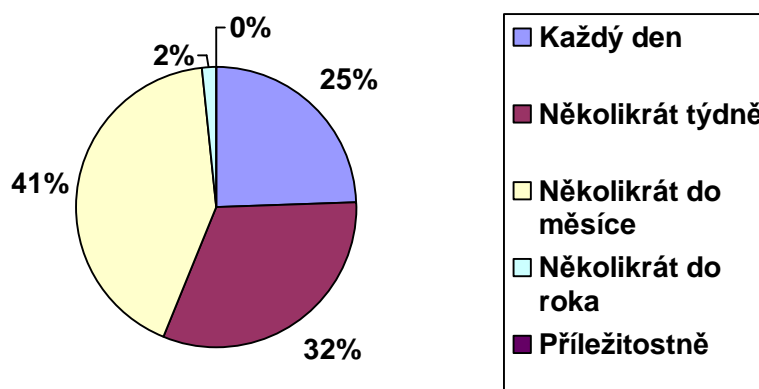
Graf č. 1 – Četnost kontaktů adolescentů se svými prarodiči

Graf č. 2 – Četnost kontaktů dospělých se svými rodiči

Graf č. 3 – Četnost kontaktů seniorů se svými dětmi a vnoučaty

Jakou formou nejčastěji komunikujete se svými prarodiči (rodiči, dětmi a vnoučaty)?

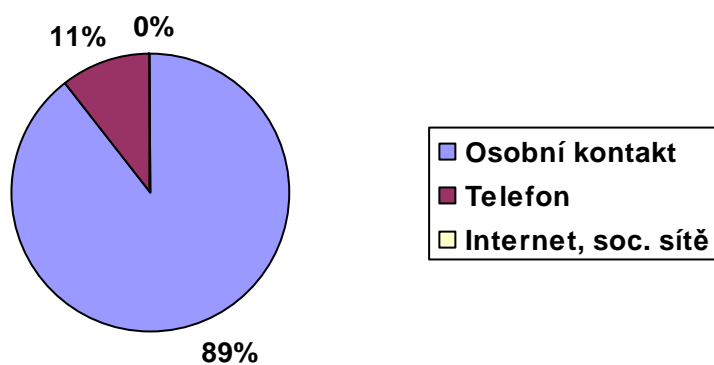
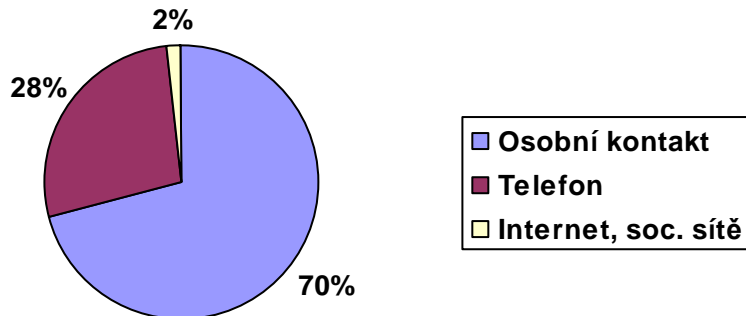
Adolescenti uvádí jako nejčastější formu kontaktu se svými prarodiči osobní kontakt, a to v 51 případech, dále v 6 případech telefonní kontakt, prostřednictvím internetu nebo sociálních sítí se svými prarodiči nekomunikuje žádný adolescent.

Dospělí uvádí jako nejčastější formu kontaktu se svými rodiči také osobní kontakt, a to v 41 případech, dále v 16 případech telefonní kontakt a v 1 případě kontakt prostřednictvím internetu nebo sociálních sítí.

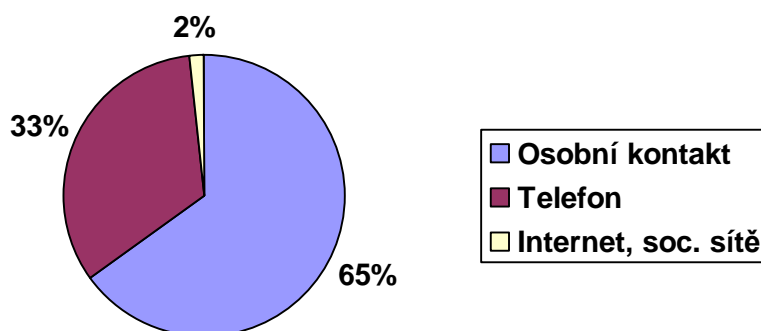
Osobní kontakt jako nejčastější formu kontaktu se svými dětmi a vnoučaty uvádějí senioři v 37 případech, telefonní kontakt v 19 případech a v 1 případě kontakt prostřednictvím internetu nebo sociálních sítí.

Tabulka č. 4 – Nejčastější forma kontaktu

	Adolescenti		Dospělí		Senioři	
	Celkem	%	Celkem	%	Celkem	%
Osobní kontakt	51	89	41	70	37	65
Telefon	6	11	16	28	19	33
Internet, soc. sítě	0	0	1	2	1	2

Graf č. 4 – Forma kontaktů adolescentů se svými prarodiči*Graf č. 5 – Forma kontaktů dospělých se svými rodiči*

Graf č. 6 – Forma kontaktů seniorů se svými dětmi a vnoučaty

Jaké máte vztahy se svými prarodiči (rodiči, dětmi a vnoučaty)?

Adolescenti nejčastěji hodnotí vztahy se svými prarodiči jako vynikající, a to v 32 případech, dále jako dobré v 19 případech, v 5 případech jako průměrné a v 1 případě jako chladné. Špatné vztahy s prarodiči neoznačil žádný z respondentů.

Dospělí hodnotí vztahy se svými rodiči nejčastěji jako vynikající a dobré, a to shodně po 27 respondentech, dále jako průměrné ve 4 případech. Chladné nebo špatné vztahy s rodiči neoznačil žádný z respondentů.

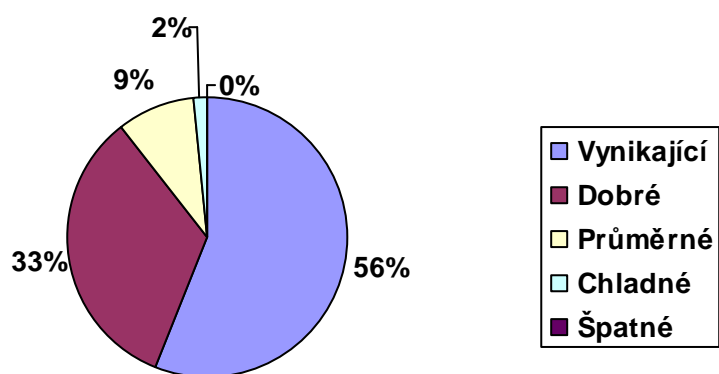
Senioři nejčastěji hodnotí vztahy se svými dětmi a vnoučaty jako dobré, a to ve 29 případech, dále jako vynikající ve 27 případech a jako chladné v 1 případě. Průměrné a špatné vztahy s dětmi a vnoučaty neoznačil žádný z respondentů.

Tabulka č. 5 – Vztahy mezi generacemi v rodině

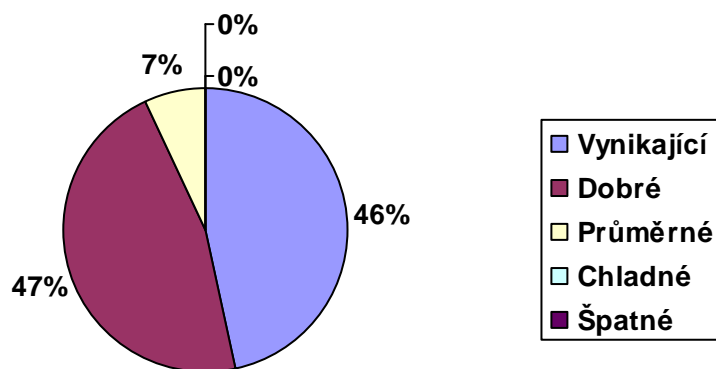
	Adolescenti		Dospělí		Senioři	
	Celkem	%	Celkem	%	Celkem	%
Vynikající	32	56	27	46	27	47
Dobré	19	33	27	46	29	51

Průměrné	5	9	4	7	0	0
Chladné	1	2	0	0	1	2
Špatné	0	0	0	0	0	0

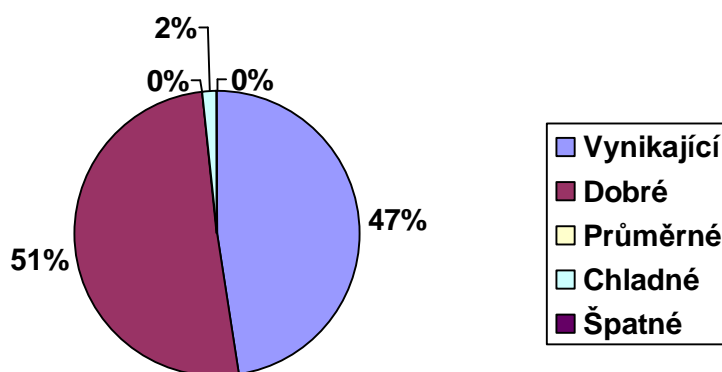
Graf č. 7 – Vztahy mezi adolescenty a jejich prarodiči, hodnocené adolescenty

Graf č. 8 – Vztahy mezi dospělými a jejich rodiči, hodnocené dospělými

Graf č. 9 – Vztahy mezi seniory a jejich dětmi a vnoučaty, hodnocené seniory

Dochází ve Vaší rodině ke konfliktům?

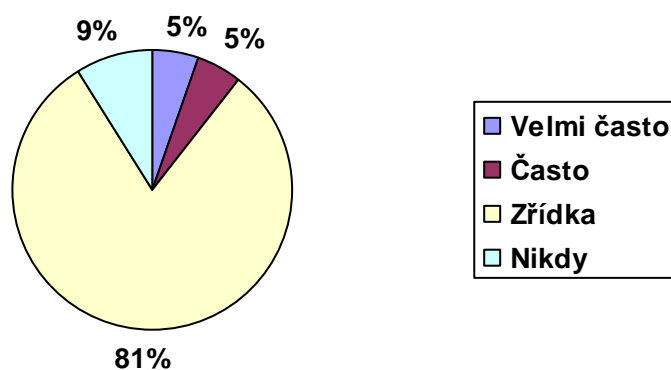
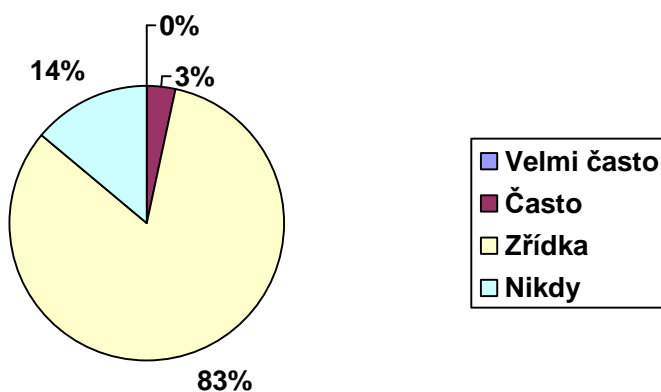
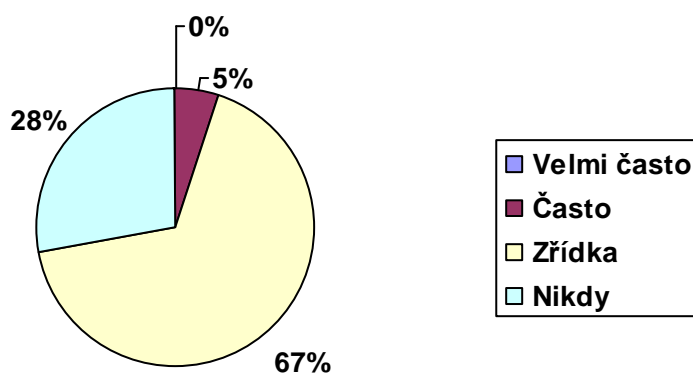
Adolescenti uvádějí, že v jejich rodině nejčastěji dochází ke konfliktům zřídka, a to ve 46 případech, nikdy v 5 případech, často ve 3 případech a velmi často rovněž ve 3 případech.

Dospělí hodnotí četnost konfliktů nejčastěji zřídka, a to ve 48 případech, nikdy v 8 případech, ve 2 případech často a žádný z respondentů neoznačil položku velmi často.

Rovněž senioři uvádějí, že v jejich rodině dochází ke konfliktům nejčastěji zřídka, a to v 38 případech, dále nikdy v 16 případech, ve 3 případech často a položku velmi často neoznačil žádný z respondentů.

Tabulka č. 6 – Četnost konfliktů v rodině

	Adolescenti		Dospělí		Senioři	
	Celkem	%	Celkem	%	Celkem	%
Velmi často	3	5	0	0	0	0
Často	3	5	2	3	3	5
Zřídka	46	81	48	83	38	67
Nikdy	5	9	8	14	16	28

Graf č. 10 – Četnost konfliktů v rodině z pohledu adolescentů*Graf č. 11 – Četnost konfliktů v rodině z pohledu dospělých**Graf č. 12 – Četnost konfliktů v rodině z pohledu seniorů*

**Považujete za svou povinnost postarat se o své rodiče (prarodiče, děti nebo vnoučata)
v případě potřeby?**

Na otázku, zda považují za svou povinnost postarat se v případě potřeby o své rodiče, odpovědělo 49 adolescentů odpovědělo ano, 8 neví. Položka „ne“ se neobjevila ani jednou.

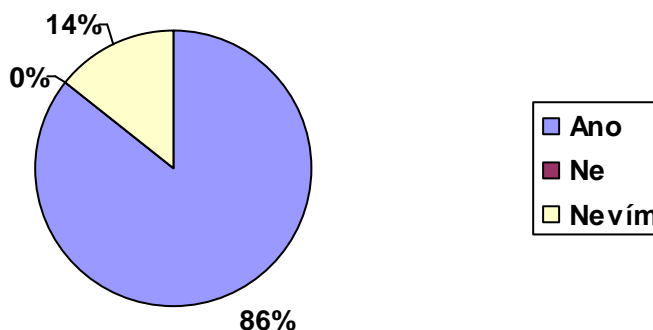
Ve skupině dospělých odpověděli na tuto otázku kladně všichni respondenti.

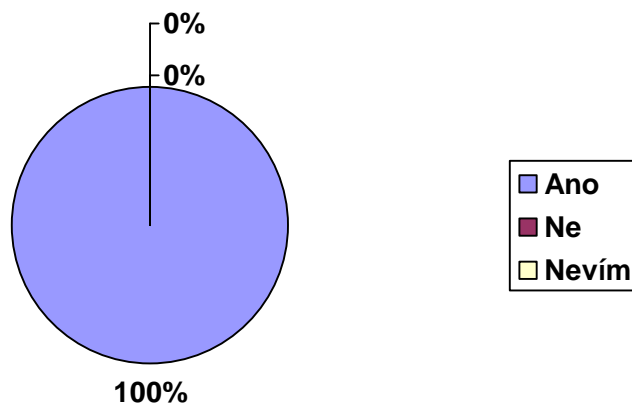
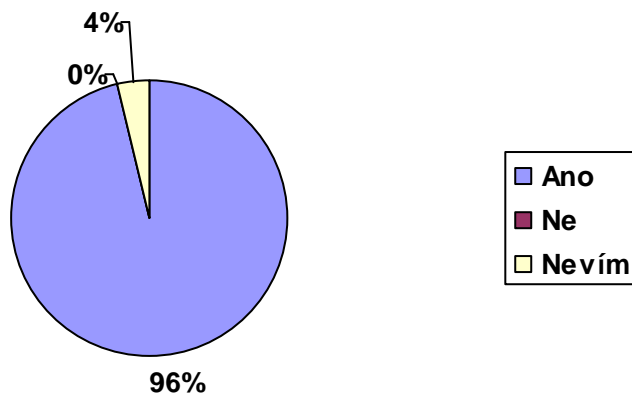
Senioři na otázku, zda považují za svou povinnost postarat se v případě potřeby o své děti nebo vnoučata, odpověděli kladně v 55 případech, 2 respondenti neví. Záporná odpověď se v této skupině rovněž nevyskytla.

Tabulka č. 7 – Pomoc rodinným příslušníkům v případě potřeby

	Adolescenti		Dospělí		Senioři	
	Celkem	%	Celkem	%	Celkem	%
Ano	49	86	58	100	55	96
Ne	0	0	0	0	0	0
Nevím	8	14	0	0	2	4

Graf č. 13 – Poskytnutí pomoci adolescentů svým rodičům v případě potřeby

Graf č. 14 – Poskytnutí pomoci dospělých svým rodičům v případě potřeby*Graf č. 15 – Poskytnutí pomoci seniorů svým dětem a vnoučatům v případě potřeby*

Očekáváte pomoc od svých dětí v případě, že ji budete potřebovat?

Tato otázka byla položena pouze kategorii dospělých respondentů a seniorů.

Dospělí respondenti pomoc od svých dětí očekávají ve 46 případech, v 5 případech neočekávají a 7 respondentů neví. 3 respondenti ze skupiny dospělých, kteří na tuto otázku odpověděli záporně, zároveň k odpovědi připsali připomínku, že tuto pomoc neočekávají

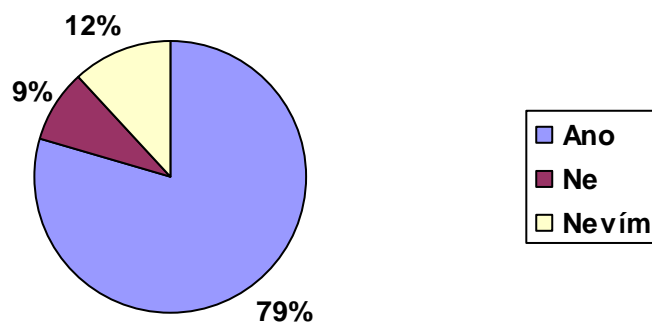
z důvodu zdravotního postižení dětí, které samy potřebují celodenní péči jiné fyzické osoby.

Senioři pomoc od svých dětí očekávají v 50 případech, ve 4 případech neočekávají 3 respondenti neví.

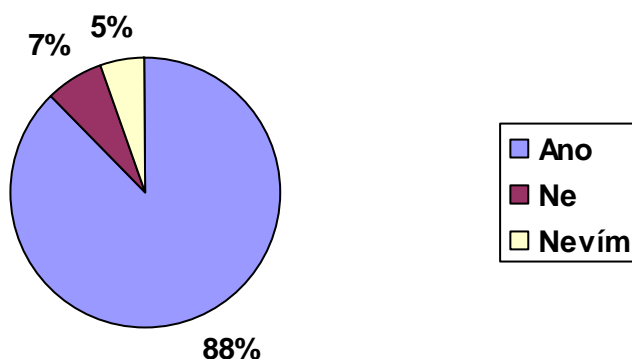
Tabulka č. 8 – Očekávání pomoci od dětí v případě potřeby

	Dospělí		Senioři	
	Celkem	%	Celkem	%
Ano	46	79	50	88
Ne	5	9	4	7
Nevím	7	12	3	5

Graf č. 16 – Očekávání pomoci od dětí u dospělých respondentů

Graf č. 17 – Očekávání pomoci od dětí u seniorů

V případě potřeby byste chtěl/a, aby se o Vás postaraly

Tato otázka byla položena pouze kategorii dospělých respondentů a seniorů.

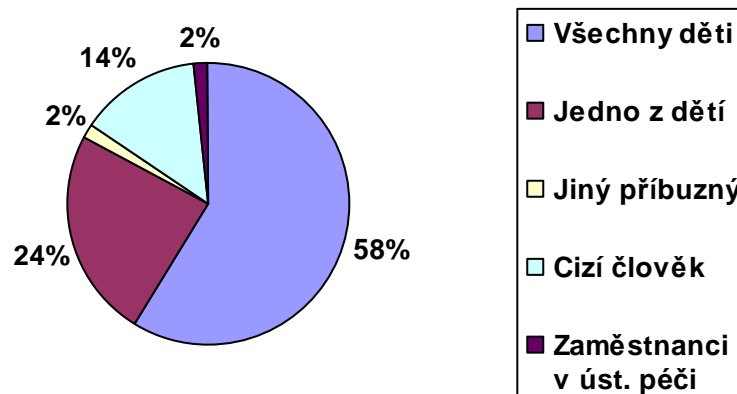
Respondenti ze skupiny dospělých si nejčastěji přejí pomoc od všech svých dětí, a to v 34 případech, 14 respondentů si přeje pomoc od jednoho z dětí, pomoc od cizího člověka (např. pečovatelské služby) označilo 8 respondentů, 1 respondent označil pomoc od jiného příbuzného a 1 od zaměstnanců ústavní péče.

Senioři si nejčastěji přejí pomoc od všech svých dětí, a to v 36 případech, dále od jednoho z dětí v 15 případech, ve 4 případech od cizího člověka a 2 od zaměstnanců ústavní péče. Pomoc od jiného příbuzného nezvolil žádný z respondentů ze skupiny seniorů.

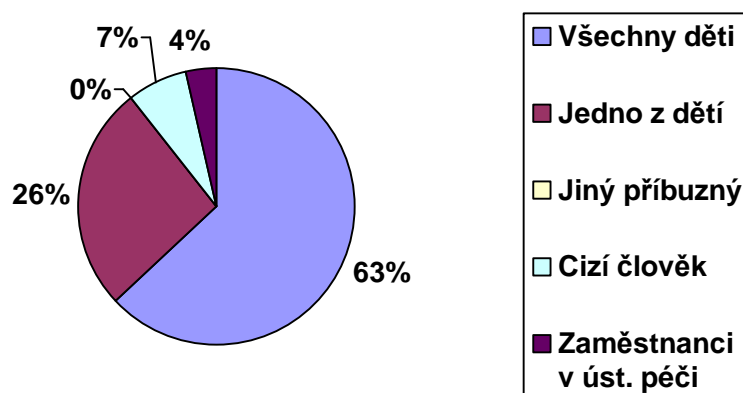
Tabulka č. 9 – Od koho by si dospělí a senioři v případě potřeby přáli pomoc

	Dospělí		Senioři	
	Celkem	%	Celkem	%
Všechny děti	34	58	36	63
Jedno z dětí	14	24	15	26
Jiný příbuzný	1	2	0	0
Cizí člověk	8	14	4	7
Zaměstnanci v úst. péči	1	2	2	4

Graf č. 18 – Od koho by si dospělí respondenti přáli pomoc v případě potřeby

Graf č. 19 – Od koho by si senioři přáli pomoc v případě potřeby

Trávíte společně volný čas?

Adolescenti nejčastěji v rámci rodiny tráví volný čas s rodiči i prarodiči, a to v 36 případech, ve 14 případech pouze s rodiči a 7 respondentů odpovědělo na otázku trávení volného času s rodinou záporně.

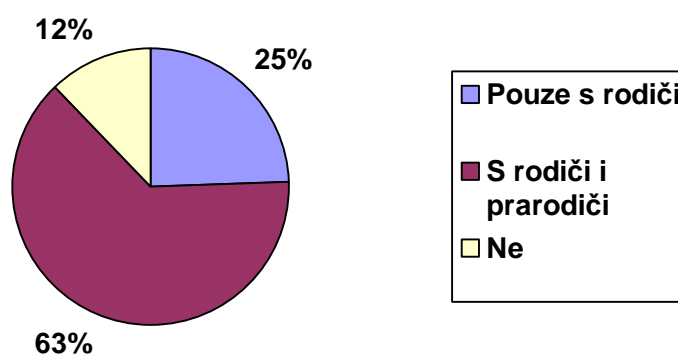
Dospělí nejčastěji v rámci rodiny tráví volný čas s dětmi i rodiči, a to v 35 případech, ve 23 případech pouze s dětmi a na otázku trávení volného času s rodinou neodpověděl záporně žádný z respondentů.

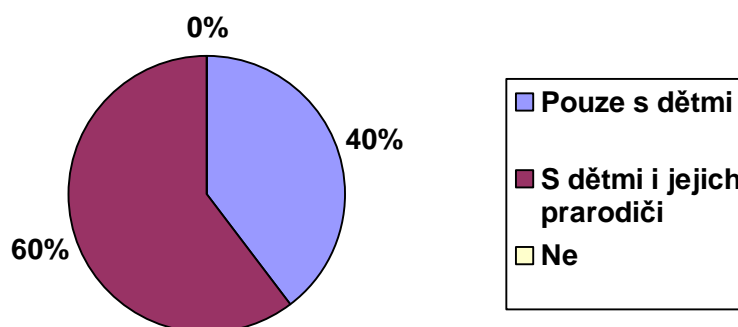
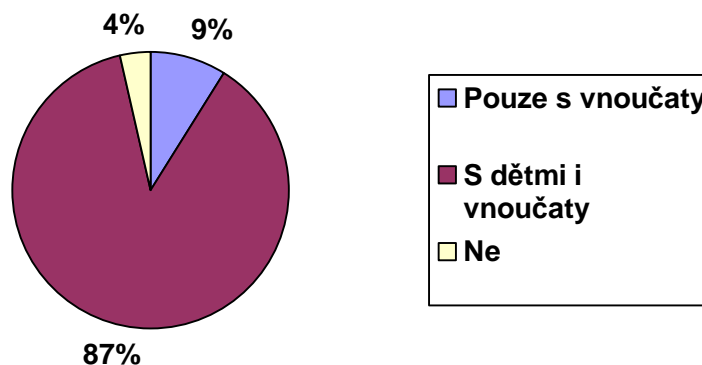
Senioři nejčastěji v rámci rodiny tráví volný čas s vnoučaty i jejich rodiči, a to v 50 případech, v 5 případech pouze s vnoučaty a 2 respondenti odpověděli na otázku trávení volného času s rodinou záporně.

Tabulka č. 10 – Trávení volného času v rámci rodiny

	Adolescenti		Dospělí		Senioři	
	Celkem	%	Celkem	%	Celkem	%
Pouze s rodiči (dětmi, vnoučaty)	14	25	23	40	5	9
S rodiči i prarodiči (s dětmi i prarodiči, s dětmi i vnoučaty)	36	63	35	60	50	87
Ne	7	12	0	0	2	4

Graf č. 20 – Trávení volného času v rámci rodiny – adolescenti

Graf č. 21 – Trávení volného času v rámci rodiny – dospělí*Graf č. 22 – Trávení volného času v rámci rodiny – senioři*

Společné koníčky a zájmy mezi generacemi v rodině

Adolescenti na otázku společných koníčků a zájmů s rodiči a prarodiči odpověděli nejčastěji záporně, a to v 25 případech, v 19 případech pak pouze s rodiči, ve 13 případech s rodiči i prarodiči. Pouze s prarodiči nemá žádný společný koníček nebo zájem žádný z respondentů.

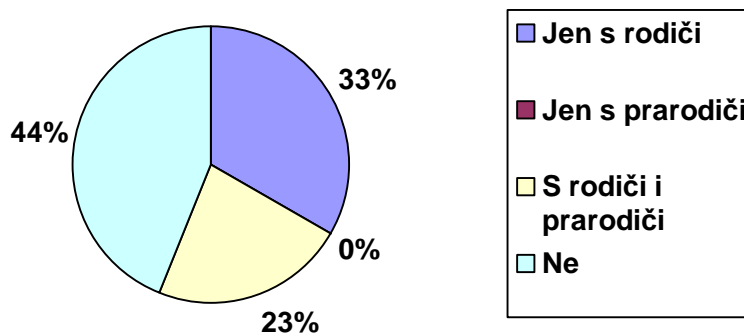
Dospělí respondenti na otázku společných koníčků a zájmů s dětmi i svými rodiči odpověděli nejčastěji s dětmi i rodiči, a to ve 21 případech, ve 20 případech pak pouze s dětmi, ve 13 případech odpověděli záporně a ve 3 případech pouze se svými rodiči.

Senioři na otázku společných koníčků a zájmů se svými dětmi a vnoučaty odpověděli nejčastěji záporně, a to ve 25 případech, ve 24 případech pak s dětmi i vnoučaty, ve 4 případech pouze s vnoučaty a ve 4 případech pouze se svými dětmi.

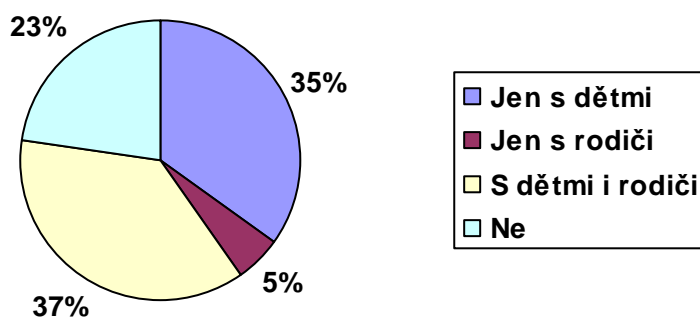
Tabulka č. 11 – Společné koníčky a zájmy mezi generacemi v rodině

	Adolescenti		Dospělí		Senioři	
	Celkem	%	Celkem	%	Celkem	%
Jen s rodiči (dětmi, prarodiči)	19	33	20	35	4	7
Jen s prarodiči (rodiči, vnoučaty)	0	0	3	5	4	7
S rodiči i prarodiči (s dětmi i rodiči, s dětmi i vnoučaty)	13	23	21	37	24	42
Ne	25	44	13	23	25	43

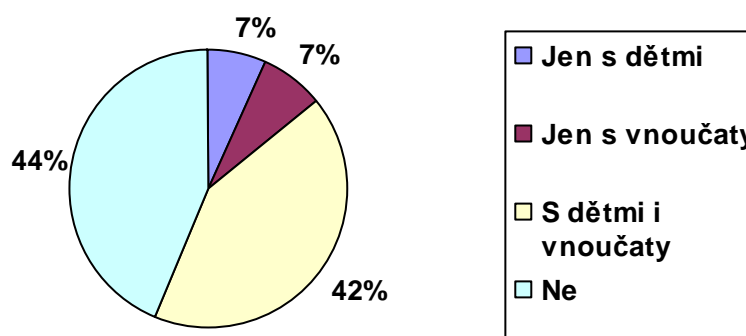
Graf č. 23 – Přítomnost společných koníčků a zájmů adolescentů s ostatními generacemi v rodině

Graf č. 24– Přítomnost společných koníčků a zájmů dospělých s ostatními generacemi v rodině

Graf č. 25 – Společné koníčky a zájmy seniorů s ostatními generacemi v rodině

Pomoc adolescentů rodičům a prarodičům

Adolescenti pomáhají svým rodičům s běžnými domácími pracemi občas ve 25 případech, pravidelně a často ve 23 případech, výjimečně v 9 případech, zápornou odpověď nevedl žádný z respondentů.

S náročnějšími pracemi pomáhají adolescenti svým rodičům a prarodičům občas ve 33 případech, výjimečně ve 13 případech, pravidelně a často v 9 případech, s náročnějšími pracemi nepomáhají 2 respondenti.

S prací na zahradě pomáhají adolescenti svým rodičům a prarodičům občas ve 24 případech, výjimečně ve 14 případech, nepomáhá 10 respondentů a pravidelně a často adolescenti pomáhají v 9 případech.

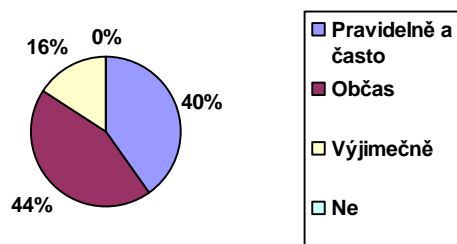
S obstaráváním nákupů pomáhají adolescenti svým rodičům a prarodičům občas v 35 případech, výjimečně ve 13 případech, pravidelně a často v 7 případech a nepomáhají 2 respondenti.

Tabulka č. 12 – Pomoc adolescentů rodičům a prarodičům

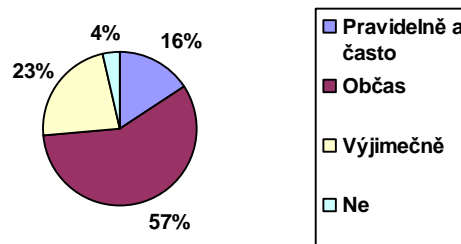
	Běžné práce v domácnosti		Náročnější práce v dom.		Práce na zahradě		Obstarávání nákupů	
	Celkem	%	Celkem	%	Celkem	%	Celkem	%
Pravidelně a často	23	40	9	16	9	16	7	12
Občas	25	44	33	57	24	41	35	61
Výjimečně	9	16	13	23	14	25	13	23
Ne	0	0	2	4	10	18	2	4

Graf č. 26 – Pomoc adolescentů rodičům a prarodičům

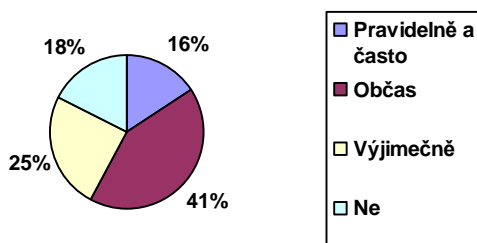
Běžné domácí práce

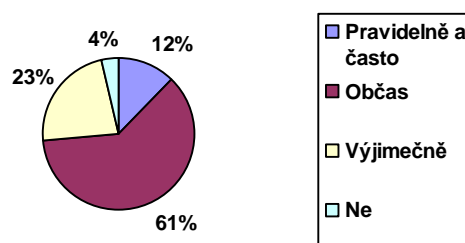
Náročnější práce v domácnosti

Práce na zahradě

Obstarávání nákupů

Pomoc dospělých svým rodičům

Dospělí pomáhají svým rodičům s běžnými domácími pracemi občas ve 30 případech, výjimečně ve 12 případech, pravidelně a často v 11 případech, 4 respondenti s běžnými domácími pracemi nepomáhají vůbec.

S náročnějšími pracemi v domácnosti pomáhá svým rodičům občas 34 respondentů, výjimečně 11 respondentů, pravidelně a často 10 respondentů, 2 respondenti s náročnějšími pracemi svým rodičům nepomáhají vůbec.

S prací na zahradě pomáhá svým rodičům občas 26 respondentů, pravidelně a často 12 respondentů, rovněž 12 respondentů výjimečně a 7 respondentů s prací na zahradě nepomáhá svým rodičům vůbec.

S obstaráváním nákupů nebo úředních záležitostí pomáhá svým rodičům občas 21 respondentů, výjimečně 18 respondentů, 12 respondentů pravidelně a často, 6 respondentů nepomáhá vůbec.

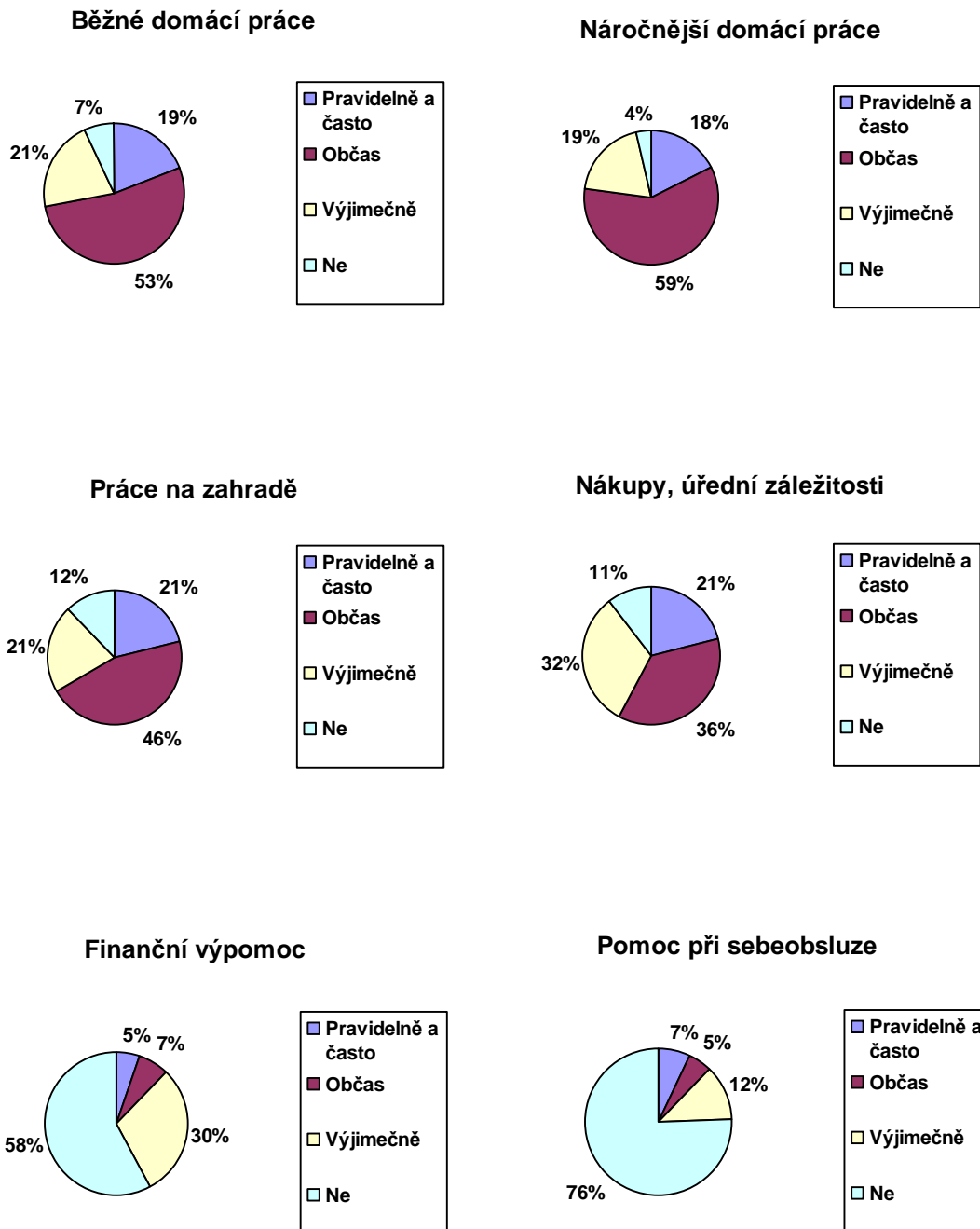
Poskytnutím finanční výpomoci nepomáhá svým rodičům 33 respondentů, 17 respondentů výjimečně, 4 respondenti občas a 3 respondenti pravidelně a často.

S pomocí při sebeobslužných činnostech nepomáhá svým rodičům 43 respondentů, 7 respondentů výjimečně, 4 respondenti pravidelně a často a 3 respondenti občas.

Tabulka č. 13 – Pomoc dospělých respondentů svým rodičům

	Běžné dom. práce		Náročnější dom. práce		Práce na zahradě		Nákupy, úřední zál.		Finanční výpomoc		Sebeobsluha	
	C.	%	C.	%	C.	%	C.	%	C.	%	C.	%
Pravid. a často	11	19	10	18	12	21	12	21	3	5	4	7
Občas	30	53	34	59	26	46	21	36	4	7	3	5
Výjimečně	12	21	11	19	12	21	18	32	17	30	7	12
Ne	4	7	2	4	7	12	6	11	33	58	43	76

Graf č. 27 – Pomoc dospělých respondentů svým rodičům

Pomoc seniorů svým dětem

Senioři pomáhají svým dětem s běžnými domácími pracemi výjimečně ve 20 případech, občas v 18 případech, nepomáhají vůbec ve 14 případech a pravidelně a často v 5 případech.

S náročnějšími pracemi v domácnosti nepomáhají senioři svým dětem ve 28 případech vůbec, ve 14 případech občas, ve 13 případech výjimečně a pravidelně a často ve 2 případech.

S prací na zahradě nepomáhá svým dětem 28 respondentů, 14 respondentů pomáhá občas, 12 respondentů výjimečně a pravidelně a často pomáhají 3 respondenti.

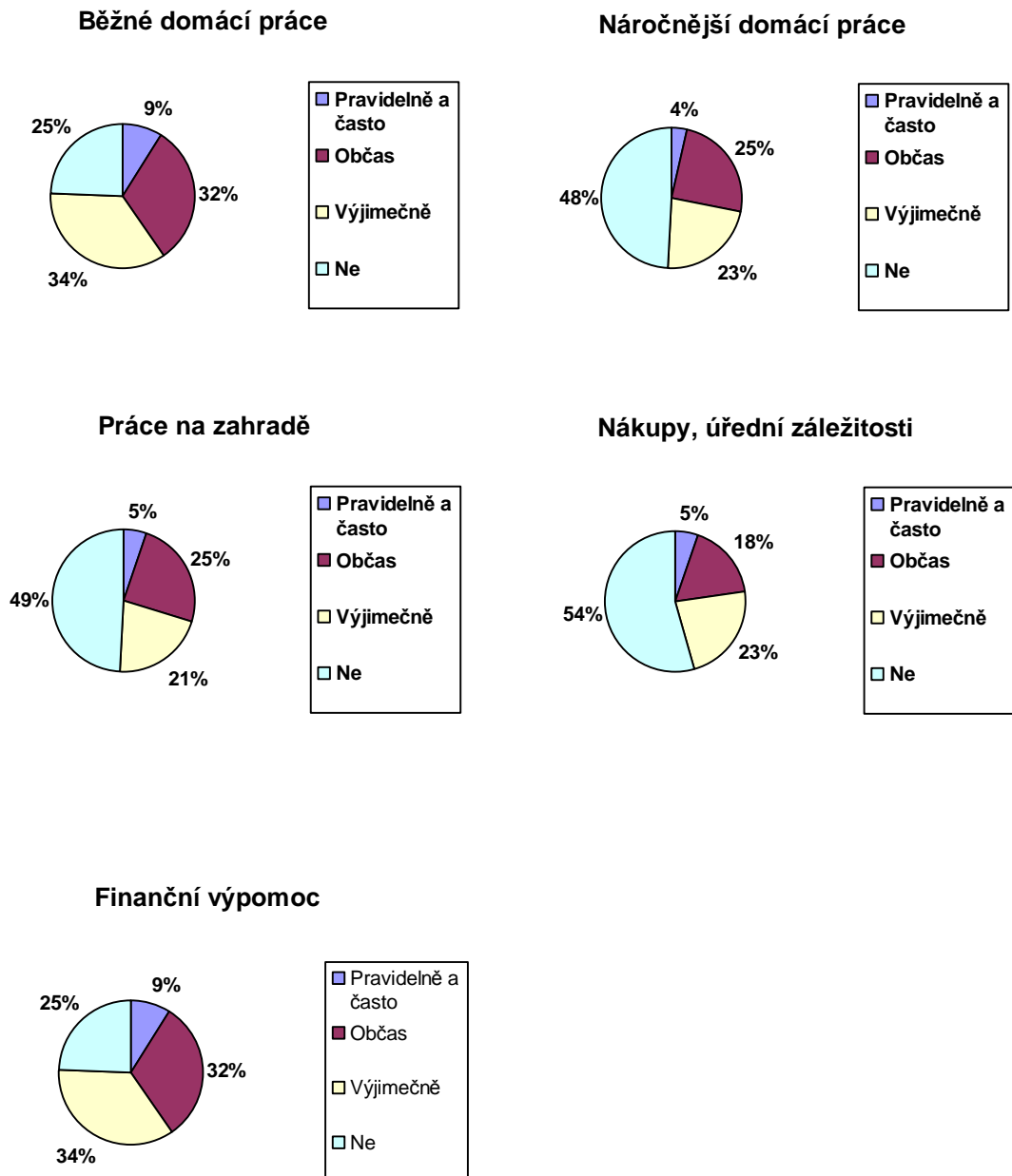
S obstaráváním nákupů nebo úředních záležitostí nepomáhá svým dětem 31 respondentů, 13 respondentů pomáhá výjimečně, 10 respondentů občas a pravidelně a často pomáhají 3 respondenti.

Poskytnutím finanční výpomoci pomáhá svým dětem výjimečně 20 respondentů, 18 respondentů občas, 14 respondentů nepomáhá vůbec a 5 respondentů pomáhá poskytnutím finanční výpomoci pravidelně a často.

Tabulka č. 14 – Pomoc seniorů svým dětem

	Běžné dom. práce		Náročnější dom. práce		Práce na zahradě		Nákupy, úřední zásl.		Finanční výpomoc	
	Celk.	%	Celk.	%	Celk.	%	Celk.	%	Celk.	%
Pravidelně a často	5	9	2	4	3	5	3	5	5	9
Občas	18	32	14	25	14	25	10	18	18	32
Výjimečně	20	34	13	23	12	21	13	23	20	34
Ne	14	25	28	48	28	49	31	54	14	25

Graf č. 28 – Pomoc seniorů svým dětem

Mezigenerační učení mezi adolescenty a seniory

Tato otázka byla určena pro adolescenty a seniory. Respondenti měli možnost označit více odpovědí. Na toto téma byly v dotazníku dvě otázky – u adolescentů co učí nebo naučili své prarodiče a co se naučili od svých prarodičů a u seniorů otázka co učí nebo naučili svá vnoučata a co se naučili od svých vnoučat

Adolescenti nejčastěji své prarodiče naučila nebo učí pracovat s počítačem nebo mobilním telefonem ve 48 případech, v 8 případech nějaké dovednosti (např. jazykové, sportovní, umělecké apod.), v 7 případech větší toleranci k mladým lidem, v 5 případech porozumět dění v současné společnosti nebo kultuře, 1 respondent uvedl v položce „jiné“ technické věci. Žádnou z uvedených možností neoznačili 4 respondenti.

Od svých prarodičů se adolescenti nejčastěji naučili nebo učí práci v domácnosti nebo na zahradě, a to ve 33 případech, ve 24 případech životní zkušenosti (hodnoty, způsoby chování, vztahy mezi lidmi), rovněž ve 24 případech rodinné tradice a rituály, rodinnou historii, ve 22 případech větší toleranci ke starším lidem ve 14 případech některý ze svých zájmů nebo koníčků, v 7 případech lásce ke čtení a knihám a 1 respondent v položce „jiné“ uvedl obdiv ke květinám a jejich pěstování. Žádnou z uvedených možností neoznačil 1 respondent.

Prarodiče svá vnoučata nejčastěji naučila nebo učí životní zkušenosti (hodnoty, způsoby chování, vztahy mezi lidmi), a to v 36 případech, ve 29 případech větší toleranci ke starším lidem, v 28 případech práci v domácnosti nebo na zahradě, ve 24 případech rodinné tradice a rituály, rodinnou historii, ve 14 případech lásce ke čtení a knihám a ve 13 případech některý ze svých zájmů a koníčků. Žádnou z uvedených možností neoznačili 2 respondenti.

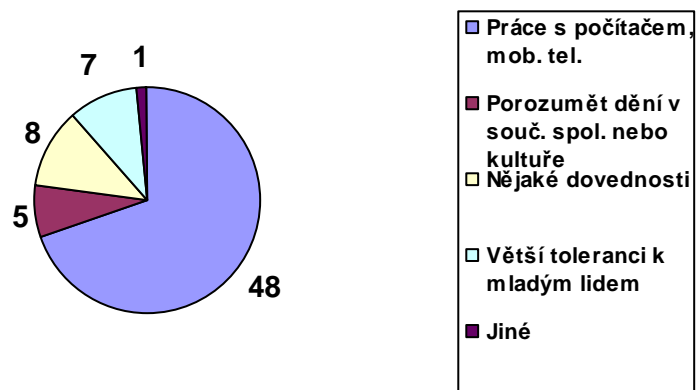
Od svých vnoučat se prarodiče nejčastěji naučili nebo učí pracovat s počítačem nebo mobilním telefonem, a to v 38 případech, větší toleranci k mladým lidem ve 25 případech, ve 14 případech porozumět dění v současné společnosti a kultuře a v 6 případech nějaké dovednosti (např. jazykové, sportovní, umělecké apod.). Žádnou z uvedených možností neoznačili 3 respondenti.

Tabulka č. 15 – Mezigenerační učení mezi vnoučaty a prarodiči 1

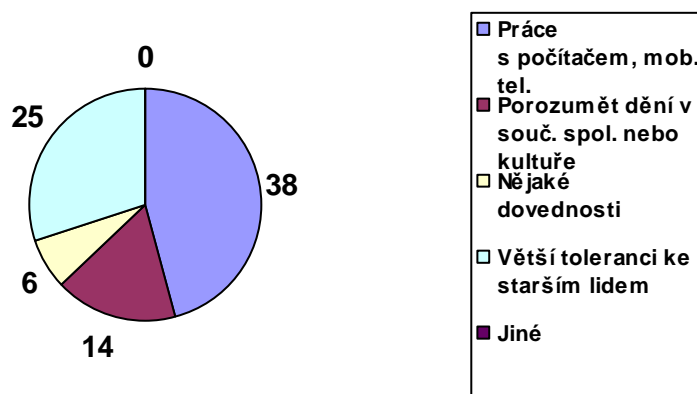
	Adolescenti → Prarodiče (z pohledu A)	Prarodiče → Adolescenti (z pohledu P)
Práce s počítačem, mob. tel.	48	38
Porozumět dění v současné společnosti nebo kultuře	5	14
Nějaké dovednosti	8	6
Větší toleranci k mladým (starším) lidem	7	25
Jiné	1	0

Graf č. 29 – Mezigenerační učení mezi vnoučaty a prarodiči 1

Adolescenti → Prarodiče (z pohledu A)

Prarodiče → Adolescenti (z pohledu P)

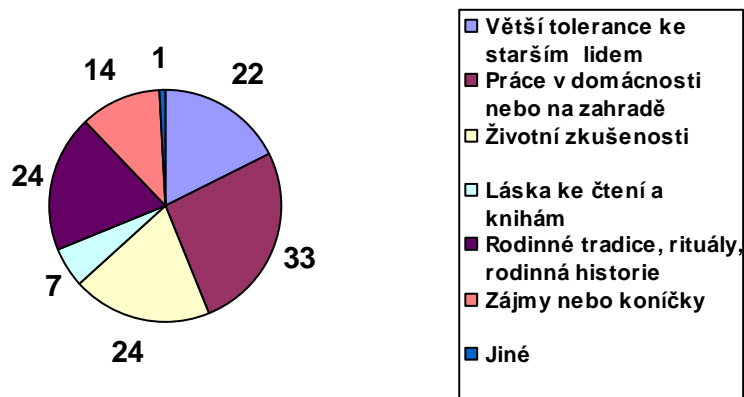

Tabulka č. 16 – Mezigenerační učení mezi vnoučaty a prarodiči 2

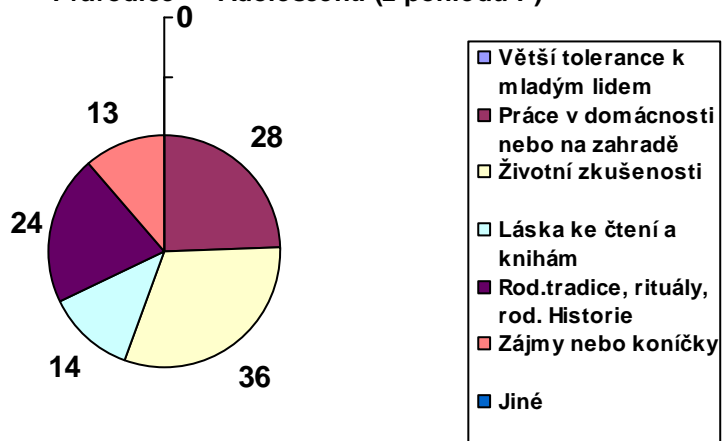
	Adolescenti → Prarodiče (z pohledu A)	Prarodiče →Adolescenti (z pohledu P)
Větší tolerance ke starším (mladším) lidem	22	29
Práce v domácnosti nebo na zahradě	33	28
Životní zkušenosti	24	36
Láska ke čtení a knihám	7	14
Rodinné tradice, rituály, rodinná historie	24	24
Zájmy nebo koníčky	14	13
Jiné	1	0

Graf č. 30 – Mezigenerační učení mezi vnoučaty a prarodiči 2

Adolescenti → Prarodiče (z pohledu A)

Prarodiče → Adolescenti (z pohledu P)

5.5 Ověření hypotéz

H1 : Předpokládám, že se rodiny scházejí častěji než při příležitosti svátků a rodinných oslav.

Respondentům byla položena otázka, jak často se vidí se svými příbuznými (prarodiči, dětmi, vnoučaty).

Adolescenti se nejčastěji vidí se svými prarodiči několikrát do měsíce, a to ve 30 případech, dále několikrát týdně v 11 případech, v 9 případech každý den, v 7 případech několikrát do roka, položku „pouze při příležitosti svátků, narozenin“ neoznačil žádný z respondentů.

Dospělí se nejčastěji vidí se svými rodiči několikrát do měsíce, a to ve 22 případech, každý den v 16 případech, v 15 případech několikrát týdně, v 5 případech několikrát do roka, položku „pouze při příležitosti svátků, narozenin“ neoznačil žádný z respondentů.

Senioři se nejčastěji vidí se svými dětmi a vnoučaty několikrát do měsíce, a to ve 24 případech, několikrát týdně v 18 případech, ve 14 případech každý den, v 1 případě několikrát do roka, položka „pouze při příležitosti svátků, narozenin“ opět zůstala neoznačena.

Výsledky této otázky jsou znázorněny v tabulce č. 3 a grafech č. 1 – 3.

Hypotéza H1 byla potvrzena.

H2 : Většina adolescentů pomáhá svým rodičům a prarodičům pravidelně a často s běžnými domácími pracemi.

Respondentům byla položena otázka na pomoc ostatním generacím v rodině.

Adolescenti uvádí, že s běžnými domácími pracemi pomáhá svým rodičům pravidelně a často 23 respondentů, občas 25 respondentů, výjimečně 9 respondentů. Položka „ne“ zůstala respondenty neoznačena. Většina adolescentů tedy pomáhá svým rodičům a prarodičům občas.

Výsledky této otázky jsou znázorněny v tabulce č. 12 a grafu č. 26.

Hypotéza H2 nebyla potvrzena.

H3 : Většina členů rodiny považuje za svou povinnost postarat se v případě potřeby o své blízké.

Respondentům ze všech generací byla položena otázka, zda považují za svou povinnost postarat se v případě potřeby o své blízké.

Ze skupiny adolescentů považuje za svou povinnost postarat se o své blízké 49 respondentů, 8 respondentů neví. Položka „ne“ zůstala neoznačena.

Ze skupiny dospělých považuje za svou povinnost postarat se o své blízké všech 57 respondentů.

Ze skupiny seniorů považuje za svou povinnost postarat se o své blízké 55 respondentů, 2 respondenti neví. Položka „ne“ opět zůstala neoznačena.

Výsledky této otázky jsou znázorněny v tabulce č. 7 a grafech č. 13 – 15.

Hypotéza H3 byla potvrzena.

H 4 : Mezi většinou adolescentů a seniorů probíhá mezigenerační učení.

V této otázce měli respondenti možnost označit více odpovědí.

Adolescenti v otázce „Své prarodiče učím nebo jsem naučil/a“ označili nejčastěji 1 položku, a to ve 40 případech, 2 položky v 11 případech, 4 položky ve 2 případech, žádnou z možností neoznačili 4 respondenti.

V otázce „Od svých prarodičů se učím nebo jsem se naučil/a“ označili adolescenti nejčastěji 1 položku, a to ve 20 případech, 2 položky v 18 případech, 3 položky v 9 případech, 4 položky v 5 případech, 5 položek ve 2 případech, všech 6 položek ve 2 případech, žádná položka nebyla označena v 1 případě.

Senioři v otázce „Svá vnoučata učím nebo jsem naučila/a „ označili nejčastěji 1 položku, a to v 19 případech, 2 položky ve 13 případech, 3 položky v 7 případech, 4 položky v 6 případech, 5 položek v 8 případech, všech 6 položek ve 2 případech. 2 respondenti neoznačili položku žádnou.

V otázce „Od svých vnoučat se učím nebo jsem se naučil/a“ označili senioři nejčastěji 1 položku, a to ve 33 případech, 2 položky v 15 případech, 3 položky ve 4 případech, 4 položky ve 2 případech. 3 respondenti neoznačili položku žádnou.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že mezi vnoučaty a prarodiči probíhá obousměrné mezigenerační učení.

Podrobnější rozbor je znázorněn v tabulkách č. 15 a 16 a v grafech č. 29 a 30.

Hypotéza H4 byla potvrzena.

H5 : Většina rodin tráví společně volný čas.

Všechny typy dotazníků obsahovaly otázku na trávení volného času s tím, že respondenti označili, s kterou z generací v rodině tráví volný čas.

Adolescenti nejčastěji tráví volný čas v rámci rodiny s rodiči i prarodiči, a to ve 36 případech, pouze s rodiči ve 14 případech, volný čas s rodinou netráví 7 respondentů.

Dospělí nejčastěji tráví volný čas v rámci rodiny s dětmi i prarodiči, a to v 35 případech, pouze s dětmi ve 23 případech.

Senioři nejčastěji tráví volný čas v rámci rodiny s vnoučaty i jejich rodiči, a to v 50 případech, v 5 případech pouze s vnoučaty, volný čas s rodinou netráví 2 respondenti.

Výsledky jsou znázorněny v tabulce č. 10 a v grafech č. 20 – 22.

Hypotéza H5 byla potvrzena.

6 DISKUSE

Ve výzkumné části této diplomové práce jsem se zabývala vztahy mezi generacemi v rodině, mezigenerační pomocí, solidaritou a mezigeneračním učením.

V rámci výzkumu bylo distribuováno 180 dotazníků, z toho 60 pro adolescenty, 60 pro dospělé a 60 pro seniory. Ze všech dotazníků se vrátilo 58 od adolescentů, z toho jeden pro účely tohoto výzkumu nepoužitelný, 58 dotazníků od dospělých a 57 dotazníků od seniorů. Pro jednotlivé věkové skupiny byla dána kritéria, a to u adolescentů věk 15-20 let a přítomnost rodičů a prarodičů v rodině, u dospělých věk 35-50 let a přítomnost dětí a rodičů dospělých v rodině, u seniorů věk nad 60 let a přítomnost dětí i vnoučat v rodině.

Z výsledků výzkumu jsem zjistila, že nejčastěji se jednotlivé generace vidí několikrát do měsíce a všechny nejčastěji komunikují prostřednictvím osobního kontaktu. Vztahy v rodině jsou hodnoceny všemi věkovými kategoriemi nejčastěji jako dobré nebo vynikající, jako chladné byly označeny jednou dívkou ze skupiny adolescentů a jednou ženou ze skupiny seniorů. Jako špatné neoznačil vztahy ve své rodině žádný z respondentů. Také u otázky konfliktů se všechny tři generace shodují, že v rámci jejich rodiny dochází ve většině případů ke konfliktům zřídka.

Pomoc ostatním generacím v rodině v případě potřeby považují za svou povinnost téměř všichni adolescenti, všichni dospělí respondenti a téměř všichni senioři. I. Možný ve svém výzkumu dospěl na otázku „Je povinností dětí postarat se o své rodiče, když zestárnou“ k výsledku u dcer 4,44, u matek 4,38 a u babiček 4,11 (respondenti hodnotili pomocí pětistupňové škály 1= rozhodně nesouhlasím, 5= rozhodně souhlasím).¹⁰⁵ Z porovnání obou výzkumů vyplývá, že vědomí povinnosti pomoci ostatním členům rodiny v případě potřeby je v českých rodinách vysoké.

Další oblastí výzkumu bylo trávení volného času s ostatními členy rodiny a společné koníčky a zájmy. Výsledky ukázaly, že rodina ve většině případů tráví společně volný čas, tzn. adolescenti se svými rodiči i prarodiči, dospělí se svými dětmi i rodiči a senioři se svými dětmi i vnoučaty. Co se týká společných koníčků a zájmů, věková kategorie adolescentů a seniorů nejčastěji uvádí, že s ostatními generacemi v rodině nemá společné ko-

¹⁰⁵ Možný I. *Mezigenerační solidarita*, 2004, s. 21

níčky a zájmy, přičemž senioři jakou druhou nejčastější variantu uvádí s dětmi i vnoučaty, generace dospělých uvádí v nejvíce případech společné koníčky a zájmy se svými dětmi i rodiči. Z těchto výsledků lze usuzovat, že rodina tráví společně volný čas i přes rozdílnost koníčků a zájmů. Domnívám se, že tento jev je velmi pozitivní zvláště u skupiny adolescentů, kteří se nachází ve vývojovém období, kdy se od rodiny spíše odpoutávají a postupně se snaží stávat se na ní nezávislí.

V oblasti mezigenerační pomoci byly adolescentům položeny otázky na četnost pomoci rodičům a prarodičům s běžnými domácími pracemi, náročnějšími domácími pracemi, prací na zahradě a obstaráváním nákupů. Se všemi těmito činnostmi pomáhají adolescenti svým rodičům a prarodičům nejčastěji „občas“, další nejčastější četností bylo kromě běžných domácích prací „výjimečně“.

Dospělým byly položeny otázky na četnost pomoci rodičům s běžnými domácími pracemi, náročnějšími pracemi v domácnosti, prací na zahradě, obstaráváním nákupů nebo úředních záležitostí, finanční výpomoc a pomoc při sebeobslužných činnostech. Dospělí nejčastěji uváděli četnost „občas“, a to u běžných domácích prací, náročnějších prací v domácnosti, prací na zahradě a obstarávání nákupů nebo úředních záležitostí. Nejméně dospělí pomáhají svým rodičům při sebeobslužných činnostech a finanční výpomocí.

Seniorům byly položeny otázky na četnost pomoci svým dětem s běžnými domácími pracemi, náročnějšími pracemi v domácnosti, s prací na zahradě, s obstaráváním nákupů nebo úředních záležitostí a poskytnutí finanční výpomoci. Z výsledků vyplývá, že senioři pomáhají svým dětem nejméně s náročnějšími pracemi v domácnosti, prací na zahradě a s obstaráváním nákupů nebo úředních záležitostí a výjimečně s běžnými domácími pracemi a finanční výpomocí.

Z těchto výsledků je patrné, že v rodinách probíhá mezigenerační výpomoc spíše ve směru od mladších generací ke generaci starší. V těchto rodinách adolescenti pak získávají v rámci socializace významný vzor pro svůj budoucí život v rámci rodiny a vědomí, že členové rodiny si mají vzájemně pomáhat.

Národní zpráva o rodině z roku 2004 uvádí formy pomoci osob ve starším středním věku jejich rodičům. Četnost činností uvedených v této zprávě potvrzuje zjištěné výsledky

v mém výzkumném šetření v oblasti běžných domácích prací, finanční výpomocí a pomocí při sebeobslužných činnostech.¹⁰⁶

V oblasti mezigeneračního učení mezi vnoučaty a prarodiči se ukázalo, že v rodinách probíhá mezigenerační učení obousměrné, tedy jak od vnoučat směrem k prarodičům, tak od prarodičů směrem k vnoučatům. Adolescenti nejčastěji uvádějí, že své prarodiče učí nebo naučili pracovat s počítačem nebo mobilním telefonem, ostatní položky se v porovnání s tímto výsledkem jeví jako nevýznamné. Od svých prarodičů se nejčastěji adolescenti učí nebo naučili práci v domácnosti nebo na zahradě, dále životní zkušenosti, rodinné tradice, rituály a rodinnou historii a větší toleranci ke starším lidem. Senioři svá vnoučata nejčastěji učí nebo naučili životní zkušenosti, toleranci ke starším lidem, práci v domácnosti nebo na zahradě a rodinné tradice a rituály, rodinnou historii. Od svých vnoučat se prarodiče nejčastěji naučili nebo učí práci s počítačem a mobilním telefonem, dále větší toleranci k mladým lidem a porozumět dění v současné společnosti nebo kultuře. Z těchto výsledků se zdá, že mezigenerační učení probíhá spíše od prarodičů k vnoučatům, ale v případě porovnání výsledků je patrné, že prarodiče se od svých vnoučat učí nejen práci s počítačem nebo mobilním telefonem, jak se domnívají adolescenti, ale učí se od nich i mnoha jiným věcem. Adolescenti se pravděpodobně zaměřili pouze na učení záměrné a neuvědomují si možnost učení nezáměrného při běžných kontaktech se svými prarodiči. Je patrné, že generace seniorů se od svých vnoučat učí více, než si jejich vnoučata jsou schopny uvědomit.

Další výzkum v této oblasti by mohl být zaměřen na větší konkretizaci jednotlivých otázek položených v dotaznících a podrobnější analýzou zkoumaných jevů. Domnívám se, že v této formě by pak bylo vhodnější provádět podrobnější výzkum formou rozhovorů s jednotlivými rodinami, ve kterých jsou zastoupeny všechny tři generace.

¹⁰⁶ Národní zpráva o rodině 2004, s. 60

ZÁVĚR

Teoretická část diplomové práce obsahuje definici a historický vývoj rodiny, charakteristiku vývojových období adolescence, dospělosti a stáří, které jsou podstatné pro praktickou část této práce, a mezigeneračními vztahy.

Z analýzy odborné literatury vyplývá, že rodina je strukturovaný systém, v současné době označující manželský pár a jeho děti, tedy párovou monogamickou rodinu. Tvoří základní jednotku každé společnosti. V tradiční společnosti byla rodina označením domu, domácnosti nebo hospodářství, zahrnovala tedy všechny, kteří žili společně pod jednou střechou. Moderní společnost přináší změny v mezigeneračních vztazích, dochází zejména k oslabování autority starších generací. Obvyklou formou soužití v postmoderní společnosti se stává nukleární rodina, v tomto období však dochází ke snižování stability manželských svazků, ubývá počet dětí v rodině a rozpadá se vícegenerační soužití. Mění se formy rodinného soužití, charakteristický je vzrůstající počet nesezdaných soužití, neúplných rodin, domácností jednotlivců a rodin bez dětí. Zvyšuje se počet rodičů žijících osaměle.

Pozitivní mezigenerační vztahy jsou zárukou příznivé atmosféry v rodině, vzájemné podpory a pomoci mezi jednotlivými členy rodiny. Velký význam mají také při socializaci jedince. V mezigeneračním soužití a vztazích je významná především role prarodičů.

Mezigenerační vztahy jsou i v současné době poměrně silné, vykazují blízkost i tzv. funkční solidaritu i sklony k zachování nezávislosti mezi jednotlivými generacemi.

Důležitou součástí mezigeneračních vztahů tvoří mezigenerační učení, významné je zejména rodinné plánování a společné rodinné rozhovory. Mezigeneračního učení se účastní všichni členové rodiny, probíhá oboustranně, je tedy vzájemné. Nejvýrazněji probíhá především mezi prarodiči a vnoučaty.

K mezigeneračním vztahům patří také mezigenerační konflikty, pramenící zejména z důvodu rozdílných životních stylů jednotlivých generací. Hlavní příčinou těchto konfliktů je předpojatost jednotlivých generací vůči sobě navzájem.

Vzájemné vztahy mezi mladšími a staršími členy rodiny vymezují mezigenerační solidaritu. Výsledky výzkumu GGS 2005 prokazují velmi silnou mezigenerační solidaritu a vazby v rodině české společnosti. Většina respondentů tohoto výzkumu se přiklání k názoru, že péče o starší členy rodiny je spíše úkolem rodiny než společnosti.

Praktická část práce navazuje na teoretické poznatky získané prostřednictvím odborné literatury. Zaměřuje se na zjištění vztahů, vzájemného soužití, solidarity a vzájemné pomoci uvnitř současné rodiny.

Na počátku zpracování diplomové práce byly stanoveny hlavní cíle výzkumu a hypotézy na základě mého vlastního přesvědčení. Hlavní cíle výzkumu byly zpracovány v prezentaci výsledků výzkumu na základě rozboru jednotlivých položek dotazníků a znázorněny v tabulkách, které jsou ve většině případů společné pro všechny generace a grafech pro jednotlivé generace zvlášť pro větší přehlednost.

Po dokončení prezentace výsledků výzkumu byly na jejich základě ověřeny stanovené hypotézy. Nepotvrdila se pouze hypotéza H2, a to že většina adolescentů pomáhá svým rodičům a prarodičům pravidelně a často s běžnými domácími pracemi. Z rozboru výsledků dotazníků vyplynulo, že většina adolescentů pomáhá svým rodičům a prarodičům s běžnými domácími pracemi občas, četnost „pravidelně a často“ obsadila krásné druhé místo. Ostatní stanovené hypotézy byly potvrzeny.

Na počátku zpracování diplomové práce jsem si stanovila hlavní cíle výzkumu a hypotézy. Hlavní cíle výzkumu byly zpracovány v prezentaci výsledků výzkumu na základě rozboru jednotlivých položek dotazníků a znázorněny v tabulkách, které jsou ve většině případů společné pro všechny generace a grafech pro jednotlivé generace zvlášť pro větší přehlednost.

I v současné době, kdy se v médiích hovoří o krizi rodiny, je rodina nezastupitelná a nepostradatelná v životě každého jedince. Rodina v různých svých formách vývojových stádiích ovlivňuje každého jedince po celý jeho život. V rodině se člověk učí správným modelům soužití, chování a respektu k ostatním členům rodiny a následně i ostatním členům společnosti, ve které žije. Prostřednictvím socializace jsou v rodině předávány dítěti již od raného dětství základní normy, hodnoty a kulturní vzorce dané společnosti.

Rozbory výsledků výzkumu působí pozitivně jak ze strany adolescentů, tak i ze strany dospělých a seniorů. Je patrné, že současná rodina představuje významnou instituci pro všechny věkové kategorie a vyskytují se v ní kvalitně fungující vzájemné vztahy, mezigenerační pomoc a solidarita i obousměrné mezigenerační učení mezi prarodiči a vnoučaty. Na tomto základě si pak každý jedinec staví hodnotový žebříček pro směr svého budoucího života v rodině i ve společnosti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. Alan Josef : Etapy života očima sociologie. Praha : Panorama, 1989, s. 439. ISBN 80-7038-044-6
2. Cibulec Jindřich : Soužití tří generací. Praha : Práce, 1980, s. 203. ISBN 24-062-80
3. Giddens Anthony : Sociologie. Praha : Argo, 1999, s. 595. ISBN 80-7203-124-4
4. Goody Jack : Proměny rodiny v evropské historii. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 229. ISBN 80-7106-396-7
5. Hauserová-Schönerová Isabella : Děti potřebují prarodiče. Praha : Portál, 1996, s. 102. ISBN 80-7178-105-3
6. Horská Pavla, Kučera Milan a kol. : Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy. Praha: Panorama, 1990, s. 474. ISBN 80-7038-011-x
7. Horský Jan, Seligová Markéta : Rodina našich předků. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 143. ISBN 80-7106-195-6
8. Jirásková Věra a kol. : Mezigenerační porozumění a komunikace. Praha : Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, s. 198. ISBN 80-86861-80-5
9. Kraus Blahoslav et al. : Středoškolská mládež a její svět na přelomu století. Brno : Padio, 2006, s. 156. ISBN 80-7315-125-1
10. Kuchařová Věra, Šťastná Anna : Partnerství, rodina a mezigenerační vztahy v české společnosti. Praha : Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i., 2009, s. 154. ISBN 978-80-87007-76-1
11. Kuric Josef : Ontogenetická psychologie. Brno : Akademické nakladatelství CERM s.r.o., 2000, s. 179. ISBN 80-214-1844-3
12. Márová Zdeňka : Být babičkou a mít babičku. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 148. ISBN 14-057-85
13. Maříková Hana : Proměny současné české rodiny. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000, s. 170. ISBN 80-85850-93-1
14. Matějček Zdeněk : O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha : Portál, 1994, s. 98. ISBN 80-85282-83-6
15. Matějček Zdeněk, Dytrych Zdeněk : Radosti a strasti prarodičů aneb když máme vnoučata. Praha : Grada Publishing, 1997, s. 141. ISBN 80-7169-455-x
16. Matějček Zdeněk : Rodiče a děti. Praha : Avicenum, 1986, s. 335. ISBN 08-011-86

17. Matoušek Oldřich : Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha : Sociologické nakladatelství, 1993, s. 124. ISBN 80-901424-7-8
18. Mojžíš Libor, Sobota Jan : Základy rodinné výchovy. Praha : Septima, 1997, s. 49. ISBN 80-7216-023-0
19. Možný Ivo : Česká společnost. Praha : Portál s.r.o., 2002, s. 207. ISBN 80-7178-624-1
20. Možný Ivo a kol. : Mezigenerační solidarita. Praha : VÚPSV, Výzkumné centrum Brno, 2004, s. 138.
21. Možný Ivo : Moderní rodina (mýty a skutečnosti). Brno : Blok, 1990, s. 184. ISBN 80-7029-018-8
22. Možný Ivo : Sociologie rodiny. Praha : Sociologické nakladatelství, 2002, s. 250. ISBN 80-86429-05-9
23. Národní zpráva o rodině. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2004, s. 224. ISBN 80-86878-18-x
24. Pacht Ladislav a kol. : Malá abeceda rodiny. Praha : Panorama, 1983, s. 314
25. Pichaud Clément, Thareauová Isabele : Soužití se staršími lidmi. Praha : Portál, 1998, s. 156. ISBN 80-7178-184-3
26. Plaňava Ivo, Pilát Milan : Děti, mládež a rodiny v období transformace. Brno : Barrister & Principal, 2002, s. 290. ISBN 80-86598-36-5
27. Plaňava Ivo : Manželství a rodiny. Brno : Nakladatelství Doplněk, 2000, s. 294. ISBN 80-7239-039-2
28. Plaňava Ivo : Spolu každý sám v manželství a rodině. Praha : Lidové noviny, 1998, s. 218. ISBN 80-7106-292-8
29. Rabušicová Milada, Kamanová Lenka, Pevná Kateřina : O mezigeneračním učení. Brno : Masarykova univerzita, 2011, s. 208. ISBN 978-80-210-5750-0
30. Říčan Pavel : Cesta životem. Praha : Portál, 2004, s. 390. ISBN 80-7178-829-5
31. Satirová Virginia : Kniha o rodině. Praha : Nakladatelství Práh, 1994, s. 150. ISBN 80-901325-0-2
32. Singly de Francois : Sociologie současné rodiny. Praha : Portál, 1999, s. 127. ISBN 80-7178-249-1

33. Sobotková Irena : Psychologie rodiny. Praha : Portál, 2012, s. 219. ISBN 978-80-262-0217-2
34. Střelec Stanislav a kol. : Kapitoly z rodinné výchovy. Praha : Fortuna, 1992, s. 157. ISBN 80-85298-84-8
35. Sýkorová Dana : Autonomie ve stáří. Kapitoly z gerontosociologie. Praha : Sociologické nakladatelství, 2007, s. 284. ISBN 978-80-86429-62-5
36. Tanská Nataša : Proč jdeme mladým na nervy? Praha : Motto, 2001, s. 128. ISBN 80-7246-098-6
37. Trélaün Beatrice : Překonávání konfliktů v rodině. Praha : Portál, 2005, s. 143. ISBN 80-7178-935-6
38. Trpišovská Dobromila, Vacínová Marie : Ontogenetická psychologie. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, 2006, s. 108. ISBN 80-7044-792-3
39. Tuček Milan a kol. : Česká rodina v transformaci – stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace. Praha : Sociologický ústav AV ČR, 1998, s. 159. ISBN 80-85950-45-6
40. Višňovský Ludovít : Základy rodinnej výchovy. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 2007, s. 199. ISBN 978-80-8083-443-2
41. Vohralíková Lenka, Rabušic Ladislav : Čeští senioři včera, dnes a zítra. Brno : VÚPS, Výzkumné centrum, 2004, s. 90. ISBN 80-239-4218-2

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 : Četnost kontaktů adolescentů se svými prarodiči.....	56
Graf 2 : Četnost kontaktů dospělých se svými rodiči.....	56
Graf 3 : Četnost kontaktů seniorů se svými dětmi a vnoučaty.....	57
Graf 4 : Forma kontaktů adolescentů se svými prarodiči.....	58
Graf 5 : Forma kontaktů dospělých se svými rodiči.....	58
Graf 6 : Forma kontaktů seniorů se svými dětmi a vnoučaty.....	58
Graf 7 : Vztahy mezi adolescenty a jejich prarodiči, hodnocené adolescenty.....	59
Graf 8 : Vztahy mezi dospělými a jejich rodiči, hodnocené dospělými.....	60
Graf 9 : Vztahy mezi seniory a jejich dětmi a vnoučaty, hodnocené seniory.....	60
Graf 10 : Četnost konfliktů v rodině z pohledu adolescentů.....	61
Graf 11 : Četnost konfliktů v rodině z pohledu dospělých.....	61
Graf 12 : Četnost konfliktů v rodině z pohledu seniorů.....	62
Graf 13 : Poskytnutí pomoci adolescentů svým rodičům v případě potřeby.....	63
Graf 14 : Poskytnutí pomoci dospělých svým rodičům v případě potřeby.....	63
Graf 15 : Poskytnutí pomoci seniorů svým dětem a vnoučatům v případě potřeby.....	63
Graf 16 : Očekávání pomoci od dětí u dospělých respondentů.....	64
Graf 17 : Očekávání pomoci od dětí u seniorů.....	65
Graf 18 : Od koho by si dospělí respondenti přáli pomoc v případě potřeby.....	66
Graf 19 : Od koho by si senioři přáli pomoc v případě potřeby.....	66
Graf 20 : Trávení volného času v rámci rodiny – adolescenti.....	67
Graf 21 : Trávení volného času v rámci rodiny – dospělí.....	67
Graf 22 : Trávení volného času v rámci rodiny – senioři.....	68
Graf 23 : Společné koníčky a zájmy adolescentů s ostatními generacemi v rodině.....	69
Graf 24 : Společné koníčky a zájmy dospělých s ostatními generacemi v rodině.....	69
Graf 25 : Společné koníčky a zájmy seniorů s ostatními generacemi v rodině.....	70

Graf 26 : Pomoc adolescentů rodičům a prarodičům.....	71
Graf 27 : Pomoc dospělých respondentů svým rodičům.....	73
Graf 28 : Pomoc seniorů svým dětem.....	75
Graf 29 : Mezigenerační učení mezi vnoučaty a prarodiči 1.....	77
Graf 30 : Mezigenerační učení mezi vnoučaty a prarodiči 2.....	78

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 : Přehled zastoupení mužů a žen v jednotlivých věkových kategoriích.....	53
Tabulka 2 : Vzdálenost bydliště.....	54
Tabulka 3 : Četnost kontaktů.....	56
Tabulka 4 : Nejčastější forma kontaktu.....	57
Tabulka 5 : Vztahy mezi generacemi v rodině.....	59
Tabulka 6 : Četnost konfliktů v rodině.....	61
Tabulka 7 : Pomoc rodinným příslušníkům v případě potřeby.....	62
Tabulka 8 : Očekávání pomoci od dětí v případě potřeby.....	64
Tabulka 9 : Od koho by si dospělí a senioři přáli pomoc.....	65
Tabulka 10 : Trávení volného času v rámci rodiny.....	67
Tabulka 11 : Společné koníčky a zájmy mezi generacemi v rodině.....	68
Tabulka 12 : Pomoc adolescentů rodičům a prarodičům.....	71
Tabulka 13 : Pomoc dospělých respondentů svým rodičům.....	72
Tabulka 14 : Pomoc seniorů svým dětem.....	74
Tabulka 15 : Mezigenerační učení mezi vnoučaty a prarodiči 1.....	76
Tabulka 16 : Mezigenerační učení mezi vnoučaty a prarodiči 2.....	78

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Dotazník pro adolescenty

Příloha č. 2 – Dotazník pro dospělé

Příloha č. 3 – Dotazník pro seniory

PŘÍLOHA P 1: DOTAZNÍK PRO ADOLESCENTY

Dobrý den,

jmenuji se Radmila Baierová a jsem studentkou 2. ročníku oboru Sociální pedagogika. Součástí mé diplomové práce na téma „Aspekty mezigeneračního soužití a solidarity v rodině“ je provedení průzkumu zaměřeného na vztahy, vzájemné soužití a solidaritu a vzájemnou pomoc mezi jednotlivými generacemi uvnitř rodiny.

Tímto bych Vás chtěla požádat o vyplnění tohoto anonymního dotazníku, který mi pomůže zmapovat vztahy a solidaritu uvnitř současné rodiny. Tento dotazník bude použit pouze pro účely tohoto výzkumu.

Děkuji za Váš čas věnovaný vyplnění tohoto dotazníku.

1. Pohlaví

- žena
- muž

2. Jak daleko bydlíte od svých prarodičů? *(možnost volby více odpovědí)*

- ve společné domácnosti
- v jednom domě s oddělenými domácnostmi
- v jednom městě/obci
- v jiném městě/obci

3. Jak často se vidíte se svými prarodiči?

- každý den
- několikrát týdně
- několikrát do měsíce
- několikrát do roka
- pouze při příležitosti svátků, narozenin

4. Jakou formou nejčastěji komunikujete se svými prarodiči?

- osobní kontakt
- telefon
- internet, sociální sítě

5. Jaké máte vztahy se svými prarodiči?

- vynikající
- dobré
- průměrné
- chladné
- špatné

6. Dochází ve Vaší rodině ke konfliktům?

- velmi často
- často
- zřídka
- nikdy

7. Považujete za svou povinnost postarat se o své rodiče, až budou potřebovat pomoc?

- ano
- ne
- nevím

8. Trávíte společně volný čas?

- pouze s rodiči
- s rodiči i prarodiči
- ne

9. Máte se svými rodiči a prarodiči stejné koníčky a zájmy?

- jen s rodiči
- jen s prarodiči
- s rodiči i prarodiči
- ne

10. Svým rodičům a prarodičům pomáhám:

- s běžnými domácími pracemi
 - pravidelně a často
 - občas
 - výjimečně
 - ne
- s náročnějšími pracemi v domácnosti
 - pravidelně a často
 - občas
 - výjimečně
 - ne
- s prací na zahradě
 - pravidelně a často
 - občas
 - výjimečně

- ne
- s obstaráváním nákupů
 - pravidelně a často
 - občas
 - výjimečně
 - ne

11. Své prarodiče učím nebo jsem naučil/a: *(možnost volby více odpovědí)*

- pracovat s počítačem nebo mobilním telefonem
- porozumět dění v současné společnosti nebo kultuře
- nějaké dovednosti (např. jazykové, sportovní, umělecké apod.)
- větší toleranci k mladým lidem
- jiné, a to _____

12. Od svých prarodičů jsem se naučil/a: *(možnost volby více odpovědí)*

- větší toleranci ke starším lidem
- práce v domácnosti nebo na zahradě
- životní zkušenosti (hodnoty, způsoby chování, vztahy mezi lidmi)
- lásce ke čtení a knihám
- rodinné tradice a rituály, rodinnou historii
- některý ze svých zájmů nebo koníčků
- jiné, a to _____

PŘÍLOHA P 2: DOTAZNÍK PRO DOSPĚLÉ

Dobrý den,

jmenuji se Radmila Baierová a jsem studentkou 2. ročníku oboru Sociální pedagogika. Součástí mé diplomové práce na téma „Aspekty mezigeneračního soužití a solidarity v rodině“ je provedení průzkumu zaměřeného na vztahy, vzájemné soužití a solidaritu a vzájemnou pomoc mezi jednotlivými generacemi uvnitř rodiny.

Tímto bych Vás chtěla požádat o vyplnění tohoto anonymního dotazníku, který mi pomůže zmapovat vztahy a solidaritu uvnitř současné rodiny. Tento dotazník bude použit pouze pro účely tohoto výzkumu.

Děkuji za Váš čas věnovaný vyplnění tohoto dotazníku.

1. Pohlaví

- žena
- muž

2. Jak daleko bydlíte od svých rodičů?

- ve společné domácnosti
- v jednom domě s oddělenými domácnostmi
- v jednom městě/obci
- v jiném městě/obci

3. Jak často se vidíte se svými rodiči?

- každý den
- několikrát týdně
- několikrát do měsíce
- několikrát do roka,
- pouze při příležitosti svátků, narozenin

4. Jakou formou nejčastěji komunikujete se svými rodiči?

- osobní kontakt
- telefon
- internet, sociální sítě

5. Jaké máte vztahy se svými rodiči?

- vynikající
- chladné
- dobré
- špatné
- průměrné

6. Dochází ve Vaší rodině ke konfliktům?

- velmi často
- často
- zřídka
- nikdy

7. Považujete za svou povinnost postarat se o své rodiče v případě, že ji budou potřebovat?

- ano
- ne
- nevím

8. Očekáváte pomoc od svých dětí, až zestárnete?

- ano
- ne
- nevím

9. V případě potřeby byste chtěl/a, aby se o Vás postaraly:

- všechny děti
- jedno z mých dětí
- jiný příbuzný
- cizí člověk (např. pečovatelská služba)
- zaměstnanci v ústavní péči

10. Trávíte společně volný čas?

- pouze s dětmi
- s dětmi i jejich prarodiči
- nestýkáme se

11. Máte se svými dětmi a rodiči stejné koníčky a zájmy?

- jen s dětmi
- jen s rodiči
- s dětmi i rodiči
- ne

12. Svým rodičům pomáhám:

- s běžnými domácími pracemi
 - pravidelně a často
 - občas
 - výjimečně
 - ne

- s náročnějšími pracemi v domácnosti
 - pravidelně a často
 - občas
 - výjimečně
 - ne
- s prací na zahradě
 - pravidelně a často
 - občas
 - výjimečně
 - ne
- s obstaráváním nákupů nebo úředních záležitostí
 - pravidelně a často
 - občas
 - výjimečně
 - ne
- poskytnutím finanční výpomoci
 - pravidelně a často
 - občas
 - výjimečně
 - ne
- s pomocí při sebeobslužných činnostech (např. při hygieně, oblékání)
 - pravidelně a často
 - občas
 - výjimečně
 - ne

PŘÍLOHA P 3: DOTAZNÍK PRO SENIORY

Dobrý den,

jmenuji se Radmila Baierová a jsem studentkou 2. ročníku oboru Sociální pedagogika. Součástí mé diplomové práce na téma „Aspekty mezigeneračního soužití a solidarity v rodině“ je provedení průzkumu zaměřeného na vztahy, vzájemné soužití a solidaritu a vzájemnou pomoc mezi jednotlivými generacemi uvnitř rodiny.

Tímto bych Vás chtěla požádat o vyplnění tohoto anonymního dotazníku, který mi pomůže zmapovat vztahy a solidaritu uvnitř současné rodiny. Tento dotazník bude použit pouze pro účely tohoto výzkumu.

Děkuji za Váš čas věnovaný vyplnění tohoto dotazníku.

1. Pohlaví

- žena
- muž

2. Jak daleko bydlíte od svých dětí a vnoučat? *(možnost označení více odpovědí)*

- ve společné domácnosti
- v jednom domě s oddělenými domácnostmi
- v jednom městě/obci
- v jiném městě/obci

3. Jak často se vidíte se svými dětmi a vnoučaty?

- každý den
- několikrát týdně
- několikrát do měsíce
- několikrát do roka
- pouze při příležitosti svátků, narozenin

4. Jakou formou nejčastěji komunikujete se svými dětmi a vnoučaty?

- osobní kontakt
- telefon
- internet, sociální sítě

5. Jaké máte vztahy se svými dětmi a vnoučaty?

- vynikající
- dobré
- průměrné
- chladné
- špatné

6. Dochází ve Vaší rodině ke konfliktům?

- velmi často
- často
- zřídka
- nikdy

7. Považujete za svou povinnost postarat se o své děti nebo vnoučata v případě, že ji budou potřebovat?

- ano
- ne
- nevím

8. Očekáváte pomoc od svých dětí v případě, že ji budete potřebovat?

- ano
- ne
- nevím

9. V případě potřeby byste chtěl/a, aby se o Vás postaraly:

- všechny děti
- jedno z mých dětí
- jiný příbuzný
- cizí člověk (např. pečovatelská služba)
- zaměstnanci v ústavní péči

10. Trávíte společně volný čas?

- pouze s vnoučaty
- s vnoučaty i jejich rodiči
- nestýkáme se

11. Máte se svými dětmi a vnoučaty stejné koníčky a zájmy?

- jen s dětmi
- jen s vnoučaty
- s dětmi i vnoučaty
- ne

12. Svým dětem pomáhám:

- s běžnými domácími pracemi
 - pravidelně a často
 - občas
 - výjimečně
 - ne
- s náročnějšími pracemi v domácnosti
 - pravidelně a často
 - občas
 - výjimečně
 - ne
- s prací na zahradě
 - pravidelně a často
 - občas
 - výjimečně
 - ne
- s obstaráváním nákupů nebo úředních záležitostí
 - pravidelně a často
 - občas
 - výjimečně
 - ne
- poskytnutím finanční výpomoci
 - pravidelně a často
 - občas
 - výjimečně
 - ne

13. Svá vnoučata učím nebo jsem naučil/a: *(možnost volby více odpovědí)*

- větší toleranci ke starším lidem
- práce v domácnosti nebo na zahradě
- životní zkušenosti (hodnoty, způsoby chování, vztahy mezi lidmi)
- lásce ke čtení a knihám
- rodinné tradice a rituály, rodinnou historii
- některý ze svých zájmů nebo koníčků

14. Od svých vnoučat se učím nebo jsem se naučil/a: *(možnost volby více odpovědí)*

- pracovat s počítačem nebo mobilním telefonem
- porozumět dění v současné společnosti nebo kultuře
- dovednosti (např. jazykové, sportovní, umělecké apod.)
- větší toleranci k mladým lidem
- jiné, a to _____

